2020 • 1

LXXIII. évfolyam • január

művelődés

közművelődési havilap

művelődés
közművelődési havilap

Szerkesztőségi tanács:
Egyed Ákos
Kása Zoltán
Péter István
Pozsony Ferenc
Széman Péter

A szerkesztőség:
Dáné Tibor Kálmán (főszerkesztő)
Benkő Levente (vezető szerkesztő)
Balla Sándor
Demeter Zsuzsanna
Péter János

Postacím:
400183 Cluj-Napoca,
str. Gheorghe Lazăr nr. 30.,
O. P. 1. Cluj, C. P. 123
tel/fax: +40 264 434 110
honlap: www.muvelodes.net
e-mail: szerkesztoseg@muvelodes.net,
muvelodes@yahoo.com
Bankszámlaszám: Redacția Művelődés
RO57TREZ21621G335000XXXX
Adószám: 9549909

ISSN 1221 – 8693

Megjelenik a Kolozs Megyei
Tanács támogatásával
Apare sub egida Consiliului
Județean Cluj

Nyomdai előkészítés:
IDEA PLUS – Kolozsvár
Lapterv: Könczey Elemér
Műszaki szerkesztés: Fazakas Botond
Nyomdai munkálatok:
IDEA nyomda – Kolozsvár
Igazgató: Nagy Péter

Ára 3 lej

Tartalom

Dáné Tibor Kálmán:Művelődés – visszapillantó 3

művelődés 30

Mezei József: Meg kellett történnie! 4

in memoriam

Búcsú Gábor Dénestől, a *Művelődés* egykori munkatársától 7
Gábor Dénes: Palinódia a romániai magyar könyvtárosok szakfolyóiratáról . . . 9

közösség

Szente B. Levente: „Az ember szíve mélyén odavalósi, ahol született”.
Beszélgetés Albert Mátyás művelődéspártolóval, énekkari elnökkel 12
Tana Ottilía Réka de Talabera: Küldd el anyukádnak a fizetésed felét 15

könyvesház

Máriás József: Tanulságos monográfia a Szatmár megyei svábokról 19
Gaal György: Irodalmi antológia Kolozsvárról 21

hétköznapi hőseink

Gaál Sándor, Kovács Sarolta, Kovács Szabolcs, Székely Boróka:
Tanító a Mezőség kapujában: Kádár Márton 24

szabadidő

Takács Gábor: A Baleár-szigetek varázsa 28

Lapszámunk szerzői:
Gaal György – irodalom- és művelődéstörténész, ny. tanár, Kolozsvár
Gaál Sándor – diák, Mezőpanit
Gábor Dénes (1936–2020) – bibliográfus, szerkesztő, Kolozsvár
Kovács Sarolta – diák, Mezőpanit
Kovács Szabolcs – diák, Mezőpanit
Máriás József – ny. újságíró, Nyíregyháza
Mezei József (1938–2014) – szerkesztő, Bukarest
Szente B. Levente – költő, újságíró, Székelykeresztúr
Székely Boróka – diák, Mezőpanit
Takács Gábor – grafikus, Kolozsvár
Tana Ottilía Réka de Talabera – nemzetközi elemző, családanya, világjáró

A címlapon Kölcsey Ferenc bronzszobra Szatmárcsekén. Marton László alkotása. A fényképet Balázs Attila készítette az MTI számára. A hátsó borítón a 170 éve született Mihai Eminescu márvány mellszobra a bukaresti Cișmigiu-parkban. Forrás: Wikimedia Commons. A román és a magyar kultúra napja (január 15. és 22.) alkalmából szerkesztőségünk a két költőóriás emléke előtt tiszteleg.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Kizárólag géppel írt vagy nyomtatott, valamint Microsoft Word programban szerkesztett elektronikus kéziratokat fogadunk el.

Támogatók:
Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület
RMDSZ – Communitas Alapítvány
Hargita Megyei Kulturális Központ
Hargita Megye Tanácsa
Kovászna Megyei Művelődési Központ
Kovászna Megye Tanácsa

Médiapartnerek:

Művelődés – visszapillantó

Az elmúlt esztendőkben a Művelődés *januári vezércikkei általában a folyóirat szerkesztőségének a jövőbe tekintése volt, terveinkről, elképzeléseinkről írtunk. Az idén, annak ellenére, hogy nemcsak egy új év kezdetén vagyunk, hanem egy új évtized küszöbén is, nem a jövőt fürkésszük első vezércikkünkkel, hanem fájdalmas kötelességként fogunk a múltba révedni.*

Az Óév utolsó napján, december 31-én, végtisztességgel búcsúztattuk, és a kolozsvári Házsongárdi temetőben utolsó útjára kísértük Gábor Dénest. Folyóiratunk egykori munkatársa 1989 előtt is aktív szerzője volt lapunknak, számtalan bibliográfiai és művelődéstörténeti írásával pallérozta elménket, hogy aztán 1991 júliusától 2008-ig mint szerkesztő, tehát belső munkatárs alakítsa az 1990 januárjában, haló poraiból újjászületett közművelődési folyóiratunk eszmei arculatát. A nyugdíjba vonulásával olyan szellemi örökséget hagyott a Művelődés *akkori, és valljuk be, még a jelenlegi munkaközösségére is, amely szakmai mércét jelentett és jelent ma is lapszerkesztésben, arculatépítésben, témaválasztásban egyaránt. Ezért érezzük megtisztelő kötelességünknek munkásságát idézni ebben a lapszámunkban.*

Még jóformán el sem csitult az 1989 karácsonyán, egész Romániát végigsöprő nagy rendszerváltó lázongás, amikor 30 évvel ezelőtt, néhány egykori munkatársa lapunknak felvállalta a Művelődés *feltámasztását, amely 1990 januárjában ismét megjelenhetett, végre szabadon. Szabadon, azaz cenzurázatlanul. Mert mint ismeretes, 1985 decemberében minden bejelentés nélkül, az általános gazdasági racionalizálás jegyében, felszámolták folyóiratunk szerkesztőségét, és a Megéneklünk România (Cîntarea României) kulturális pártpolitikai propaganda kiadvány néhány magyar nyelvű oldalaként vegetálhatott tovább közművelődésünk addigi sajtóorgánuma. Hála és köszönet mindazon szerkesztőknek, akik abban a szó szerint puskaporos hangulatú időkben felvállalták ezt a nem könnyű „újraélesztést", és 1990 januárjától újraindították a folyóiratot. Nevük az akkori* Művelődés *impresszumában: Balogh József, Horváth Andor, Horváth Arany és Mezei József, mint felelős szerkesztő. A kezdetben nagyon szerény, borítóval együtt 20 oldalas kiadványnak csak 16 oldala tartalmazott írásokat, s a folyóirat végén a szerkesztői munkaközösség közzétette örömteli és reménykedő vallomását, amellyel az újsütetű kiadvány olvasóihoz szóltak: „Olvasóink, folyóiratunk barátai! Öt esztendő kihagyásával újraindultunk! Kezdetnek, kérjük, érjék be ezzel a 16 oldallal. Szerkesztőségünk létrehozásával párhuzamosan a lap terjedelme fokozatosan megháromszorozódik!" (Megjegyzem, az „öt esztendő" téves, a következő, februári lapszámban közzétett szerkesztőségi felhívásban már „négy esztendő" szerepel.) A reménykedő felkérés, a kapcsolatépítés, az olvasók felé tovább folytatódik az akkori első kiadvány utolsó előtti oldalán: „Kezdetben lapszámainkat nagyobb mennyiségben kínáljuk szabadárusításban. Vásárolják, ajánlják az érdeklődők figyelmébe a* Művelődés *új sorozatát! Mihelyt – remélhetőleg röviden – tisztázódnak a megrendelés körüli általános bonyodalmak, kérjük, térjenek át minél többen az előfizetésre, hogy mihamarabb felfuttathassuk példányszámunkat a kívánt és elvárt mennyiségre!" Az első lapszám borítóján a* Művelődés *cím után először jelenik meg alcímként, hogy: „Közművelődési folyóirat", no meg az, hogy „XXXIX. évfolyam, 1990. január 1". (Csak érdekességként jegyzem meg, hogy a négy évvel korábbi legutolsó, lapszám borítóján ez volt olvasható a* Művelődés *felcím után: „A Megéneklünk, România Országos Fesztivál folyóirata – kiadja a Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács, XXXVIII. évfolyam, 1985. december 12.".) Továbbá a Művelődési Minisztérium támogatásával újraindult folyóirat-folyam 1990. év első lapszámának borítóján még ez is olvasható: „Folyóiratunk új sorozata köszönti régi és új olvasóit". Az akkori első lapszám impresszumában még az áll, hogy a lap Bukarestben jelenik meg és a nagy sajtókombinátban, a Scînteia Házban van a szerkesztőség irodája. (1991 januárjától Kolozsvárra költözött át a folyóirat kiadóhivatala.)*

De kik is voltak az újrakezdés első lapszámának szerzői? Mindenekelőtt Mezei József, aki a Meg kellett történnie! *című vezércikkében felidézi az 1989 december végi forradalmi hangulatú eseményeket. A szerzők között találjuk még, a tartalomjegyzék sorrendje alapján: Kányádi Sándort, Horváth Imrét, Markó Bélát, Horváth Andort, Szilágyi Domokost, Sütő Andrást, Balogh Józsefet, Cseke Gábort, Ana Blandianát, Mircea Dinescut, Ion Caraiont, Barabás Lászlót, valamint újévi népi köszöntőket és kántáló énekeket közlő írásokat, nem utolsósorban pedig néhány hazai magyar tudósunk gondolatait a tudománynépszerűsítésről. A lap második oldalán, a tartalomjegyzék alatt olvasható a szerkesztő kollektíva újévi jókívánsága: „Bort, búzát, békességet / Szabadságot, testvériséget! / Az új esztendőben!" Majd következik a diktatúra nehéz éveit átvészelő könyvkiadónknak, a Kriterionnak 9 nyelven közzé tett jókívánsága: Boldog új évet!*

Ezt kívánjuk ma is, mi is a Művelődés *olvasóinak!*

Mezei József

Meg kellett történnie!

Megtörtént!

Megtörtént egy korszakalkotó esztendő legvégén, mialatt tisztító viharzás borzolta végig Kelet-Közép-Európát: a történelem szele elsodorta a zsarnokságot Romániában. A diktátor elbukott – és nincs többé! Romokban a fortélyosan megszervezett, örök életűnek tervezett parancsuralmi rendszere.

A népharag söpörte el; az önjelölt történelmi személyiségtől frázisokban magasztalt, a valóságban alávetett, megtiport nép haragja. A népé, mely fogcsikorgatva, de még a minap is úgy látszott, megfélemlítettségében tehetetlenül tűri az egyre orcátlanabb visszaéléseket, az áldozatok vesszőfuttatását, tétlen szemlélője csupán a Golgota-járást érette vállaló megszállottak világvisszhangot kiváltó, ám hiábavalónak tetsző küszködéseinek. Az agyak kiszikkasztása, a „sokoldalúan" kifejlesztett személyiség-sorvasztó dresszúra, a közélet primitív robotizálása sokáig eredményesnek mutatkozott, működőképesség látszatát keltette az a rendszer, amely úgyszólván magától értetődően használta kurrens uralmi eszközként a szellemi és fizikai terror legváltozatosabb fegyvereit, lehetetlenné téve bármiféle értelmes szóváltást, szóértést a hatalom és a nép között.

Megtörtént egy korszakalkotó esztendő legvégén, mialatt tisztító viharzás borzolta végig Kelet-Közép-Európát: a történelem szele elsodorta a zsarnokságot Romániában.

A látszat azonban – íme a bizonyság – csalt: a nép igazságot szolgáltatott magának, képesnek bizonyult arra, hogy igazságot szolgáltasson magának. S ami egyenesen csodálni való: polgárháborús méretű, több tízezret (!) meghaladó véráldozatra kényszeríttetve a népirtástól sem visszariadó erőszakszervezettől, mégsem bosszúálló fúriaként, hanem önuralomról, magas rendű állampolgári öntudatról tanúságot téve ragadta magához a hatalmat.

Ezek után vessen még ránk valaki követ!

A népről szólva előbbször is az ifjúságra kell gondolnunk: a temesvári élcsapatra és a bukarestiekre, akik visszaszerezték, visszaállították e nagyváros fővárosi rangját, becsületét. A tanuló és munkás fiatalságra gondolok, s a mundérba öltözött hűségesekre, az önmagukat és másokat habozás nélkül szervezőkre, s a hazafias érzelmű tisztek vezényletével a nép oldalán hadba lépő sokezrekre. A mindenre elszánt ifjúságra, mely a sorsdöntő pillanatokban csak azt tudta pontosan, hogy kit, kiket kell félreseperni az útból, de azt már-mégaligha, hogy az anarchiát megelőzendő képes lesz-e menet közben kormányzásra alkalmas vezérkart vajúdni az általa megharcolt forradalom.

Forradalom? Az! Azzá: nemzeti-demokratikus forradalommá teljesedett egy spontán népfelkelés. Nem a sors, kifejezetten a történelem iróniája az, hogy a posztindusztriális társadalom útján békésen haladó, egységesedő Európában már annyira megfakult, lebecsült forradalom- és forradalmár-fogalom azoknak a fiataloknak köszönhetően fénylett fel még egyszer, akiket a jelenkori világ önjelölt nagy egyénisége arra oktatott, hogy a forradalmár az, aki oda megy, ahova küldik, azt teszi és azt mondja, amit a szájába rágnak.

A vastapssal sulykolt, ütemesített hálaadó ünnepségek sora végül forradalmi módon szakadt meg; ugyanakkor, amikor az események számára baljós fordulatát semmibe se vevő, immár eszeveszett diktátor, százezres tömeg asszisztenciájával, az addigi legnagyobb gyalázat feketemiséjét óhajtotta celebrálni.

Amikor már életre-halálra tombolt a harc Temesváron.

Akkor, amikor ott megesett az is, amit a népbutítás, az uszítás, a gyűlölködés szitásának álnok kismesterei már számításon kívül hagytak, mint elképzelhetetlent: a helybeli románság nemzeti dalát, a *Hora unirii*t énekelve szolidarizált egy – nemzetisége

Felkelők a temesvári Libertății (Szabadság) téren 1989 decemberében. Forrás: Fortepan/Urbán Tamás

állampolgári jogaiért és ezen keresztül az egyetemes emberi jogokért puszta szóval, pusztán erkölcsi végezetben síkraszálló – magyar református lelkésszel, hozzá hűséges gyülekezetével, köréje sereglő embertársaival. S a fegyverekkel farkasszemet nézve immár csakugyan nemzetiségi különbség nélkül esett át a tűzkeresztségen, küzdött együtt a mostanáig másoknál haszonelvűbbeknek vélt-hitt hazai nagyváros fiatalsága, java polgársága, egyetemi-főiskolás vendég-ifjúsága.

Futótüzet kellett volna elemésztenie nyilvánosan, a világ szeme előtt annak a bukaresti feketemisének.

A rituálé azonban visszájára fordult. Felmordult és a maga útjára lépett az óvatlanul kivezényelt tömeg.

A gát így hát felszakadt.

Mi lesz ebből? Lesz ebből valami?

Lett. Vérfürdő hírlett délután – este? – a Romana térről; tankoktól eltaposott fiatalok a Magheru sugárúton. Jámbor óhaj volt még a szüntelenül skandált jelmondat: Erőszak nélkül! A hadsereg velünk van!

Késő este az Egyetem terén. Már az első csata után, sejthetően további összecsapások előtt. A kísérteties fényben úszó városközpontot vízágyuk hagyta latyak borítja. Egy sötét sarokban virágokkal meghintett, égő vékony szálú gyertyákkal szegélyezett vértócsa. A sebesülteket és – igen – a holttesteket már elszállították. Ahogy beszélnek róluk, a közülük valókról, az itt maradt fiatalok, abból egy valami hiányzik, de tökéletesen: a félelem. Hidegen izzik a hangulat. Böhöm teherautóból, betonkeverő kocsikból – mindegyre újabbak érkeznek – épültek-épülnek a barikádok, rajtuk, körülöttük sűrűsödik a tömeg. Ütemesen kiáltják: Erőszak nélkül –, s hogy nem mennek el, itt maradnak! Nagyobb csoportosulás az egyetem oldalán, társai vállán, vagy létrán ágaskodva feliratokat mázol valaki otromba meszelővel a tudomány várának falára. Fiatalok, fiatalok mindenütt, kisebb-nagyobb csoportokban ácsorgók, lézengők; eleven falat alkotók az élvonalban. Kézi megafonból szónokol egy körszakállas fiatalember, fára kapaszkodott föl, ha jól látom. Nevetés, brávózás harsan mellettem. Botokra tűzött vászondarabbal menetel vigyorogva, nagy büszkén két tíz év körüli kisfiú ákombákom betűkkel írja rajta: Le a dinasztiával!

Ki törődik itt az életveszéllyel?

Fenyegető moraj az Eminescu könyvesboltra néző, félkész barikád felől. Csupán néhány alak menekül futva. Rohamcsapat nyomult be az átjáratba. Táncol a lámpafény a sisakok hajlatán. Egyelőre beérik azzal, hogy harcállást foglalnak el. De támadni fognak, mérget lehet venni rá.

Szemlesütve, fogadkozva, ajzottan és kétségek között őrlődve indulunk haza hárman, szomszédok, idemerészkedett negyvenes-ötvenes családapák.

Szemlesütve, fogadkozva, ajzottan és kétségek között őrlődve indulunk haza hárman, szomszédok, idemerészkedett negyvenes-ötvenes családapák. Csak tudnák tartani magukat, a frontot, legalább reggelig, ezek a gyerekek! Akkor majd mi is... a munkahelyünkön...

És állták a sarat azok a gyerekek! Pedig csakugyan támadtak éjszaka a rohamcsapatok. De már képtelenek voltak

megszállni, „megtisztítani”, „pacifikálni” a belvárost. Helyben félelmet igen, de tömeges pánikot, rettegést a népben már nem tudtak kelteni. Sem ők, sem a nyomukba lépő, napokon át istent se, embert se ismerő alávaló terrorista-bérencek.

Pattanásig feszült idegeinket tépő hivatalos hír másnap délelőtt a rádióból. A hadügyminiszter áruló! És öngyilkos lett.

Ki hiszi el? Senki! De hányan merik kimondani, hangoztatni nyilvánosan?!

Helikopterek köröznek a belváros fölött. Zöldek: katonaiak?, belügyesek? Aztán egy fehér helikopter is elhúz, eldübörög a sajtóház fölött. Az elnöki gép! Mi más lehetne?!

Kisvártatva – órányira? – a lélegzetelállító hír: Elmenekült!

Kolleganőm kezébe temeti arcát és felzokog. – Végre! Végre megfutott az átkozott! Micsoda élmény várt ránk!

Micsoda élmény volt beolvadni a főváros sugárútjait elözönlő diadalmas, örömmámorban úszó emberáradatba! Merítkezni az egyetértés, az egyet akarás, a szabadság, a testvériség szívet-lelket bizsergető, vérforraló légkörében!

Öklök – az enyém is – a magasban, kezek erdeje mutatja az égnek a győzelem V betűjét. Szórja első sziporkáit az újjáéledő nagyvárosi folklór.

Öklök – az enyém is – a magasban, kezek erdeje mutatja az égnek a győzelem V betűjét. Szórja első sziporkáit az újjáéledő nagyvárosi folklór, parodizálva a tegnapi, orditóan hamis jelmondatokat, rímbe szedve az eddig óvakodva hangoztatott szitkokat, felharsantva szabadságvágyunkat.

Szétszaggatottan, megégetve, sárbataposva az egyes számú protokoll-képmások: a rókavigyorú „két füles” fotográfia – az „egy füles” kifejezés románul a félnótás megfelelője ugyebár –, a félanalfabéta „világhírű tudósnő” értelmi homályra, sanyarú kedélyre valló portréjátval egyetemben.

A belvárosban – sose hittem volna, hogy egyszer az életben örvendeni fogok nekik – könyvmáglyák a könyvüzletek előtt; feketülnek, hamvadnak a Válogatott Művek, a Témás Gyűjtemények, a neki szentelt albumok.

Egy korszak jelképei. Forrás: Fortepan/Urbán Tamás

Szemem sarkából figyelek fel a sodródó tömegben magányosan csörtető férfira. „Régi” rekvizitum a piros táblácska, amit lankadatlanul magasba tart. Felirata egyetlen rövidke szó: BÉKE.

Lesz itt béke? Felhőtlen népünnepély?

Balsejtelmekkel küszködve is, mindannyian reménykedünk benne. Ugyan ki akarná viszontlátni elnöki trónján ezt a népsorsrontó hatalmi tébolyultat?!

A tegnap még érinthetetlen Főhadiszállás nyomasztóan súlyos épülettömbje előtti térségen lövegtornyos harckocsik, ám ujjongó civilekkel a fedélzetükön. A szónoklat-maratonok tribünjéül szolgáló magasztos erkélyen fiatalság illetlenkedik, harsog a megafonba, fehér blúzos lány lengeti fáradhatatlanul a tájkép-címertől megszabadított, lyukas közepű piros-sárga-kék nemzeti zászlót, a forradalom első és leghatásosabb emblémáját.

Lesz itt béke, szakadatlan örömünnep a mai nagy napon?

Lehetett volna.

Azonnal megszerveződött, közmegegyezést azóta is érvényesen teremtő kiáltványával jelentkezett – a televízió jóvoltából az egész ország nyilvánossága előtt a Nemzeti Megmentési Front Tanácsa.

De nem lett béke.

Noha a hadsereg most már velünk volt – ellenük –, amazok dehogyis adták föl a játszmát. Eszelősen támadtak. Azon túl is, hogy elkaparva, oszladozónak indult a föld alatt elnökük – az ő elnökük teteme. Nem hitték! S napok múltán – rémálomból ocsúdva – nekünk se jött, hogy elhiggyük: meg merték tenni mindezt vetünk. Sikertelenül!

Az óesztendő utolsó napjaiban aztán ránk köszöntött a béke. Szabadságot ígér az új esztendő. Hajtsunk fejet ezért a neves és névtelen bátrak előtt, akik a kritikus pillanatokban, napokban tették, amit tenniük kellett, hogy győzzön az emberség és sorsunk jobbra fordulhasson. S most már haladéktalanul fogjunk hozzá közös dolgaink tartós rendezéséhez, a jelzőkkel nem díszített, valóságos demokrácia megteremtéséhez. Ne ringassuk magunkat illúziókban: eltart még jó ideig, amíg sikerül kiizzadnunk, eltávolítanunk minden porcikánkból a módszeresen belénk adagolt idegmérget, amíg sikerül majd helyreállítanunk és kölcsönösen elismertetnünk egyénileg, csoportosan, közösségekként, emberi és állampolgári méltóságunkat. Civilkurázsiból meg csak ezután kell vizsgáznunk; alighanem, kétségkívül – sokszorosan.

Aminek máris, tiszta szívből örvendhetünk: a romániai magyarság és a többi nemzetiségek önmegtartó, testvéri együttműködéséhez a román nemzettel, nagy reményekre jogosító elvi előfeltételek között nyílnak távlatok. Most már valóban rajtunk is múlik, hogyan tudunk élni a nagy társadalmi megújhodás kínálta lehetőségekkel.

Ebből az önépítő, társadalom- és kultúra-alakító munkából – az olvasó kézben tarthatja a bizonyságot – immár részt igényelhet, kaphat folyóiratunk is, mely öt évvel ezelőtt tűnt el a süllyesztőben, ne részletezzük most, hogy, mint. Ami számunkra most ennél sokkal fontosabb, az az, hogy a sorsdöntő 1989-es esztendő decemberében sérelmeket sutba dobva, máris újult erővel vághattunk neki a szabaddá vált – meglehet: rögös – kaptatónak.

(Művelődés, 1990. január, XXXIX. évfolyam, 1. szám, 1–4. oldal.)

Búcsú Gábor Dénestől, a *Művelődés* egykori munkatársától

Bibliográfusi munkássága mellett szakértője és lelkes népszerűsítője volt az ex libris kisgrafika művészetének.

A halál mindig fájdalmas, mert azt az embert ragadja el tőlünk, akihez kötődünk, akit szeretünk, aki igazán fontos számunkra, aki része életünknek. Gábor Dénes része volt életünknek, része volt Kolozsvár, s talán nem mondok fennkölt szavakat, ha azt állítom, hogy egész Erdély magyar közéletének. De hogyan is halhatna meg az, aki egész életén át szerényen, de az örökkévalóságnak dolgozott, mint Gábor Dénes, akinek a munkássága nélkül ma szegényebb lenne hazai művelődéstörténetünk.

Ez a szerény, de annál tartalmasabb életút 1936. március 17-én indult Brassóból, hogy aztán a székelyudvarhelyi Magyar Vegyes Líceumon át vezessen a Kincses város Bolyai Egyetemére, ahol 1958-ban biológia-kémia szakos tanári oklevelet szerzett. Ő azonban nem a természettudományok oktatója lett, hanem bibliográfusa a Kolozsvári Egyetemi Könyvtárnak, amelynek 33 évig volt munkatársa. Nem sokkal az 1989 karácsonyán bekövetkezett rendszerváltozás után 1991 júliusától átigazolt a másfél évvel azelőtt halott poraiból feltámasztott *Művelődés* folyóirat munkaközösségéhez szerkesztőnek, hogy széleskörű általános műveltségét a hazai magyar közművelődési életünk minél minőségibb és szakszerűbb éltetésének szentelje. A *Művelődés* folyóirat *Könyvesház* című mellékleteinek volt a szerkesztője, és számtalan *Művelődés* galéria szervezője és megnyitója. 2003-ban nyugdíjba vonult, de nem nyugállományba, hiszen 2008-ig tovább szerkesztette a folyóirat művelődéstörténeti írásait, különösen a könyvvel, könyvtárral kapcsolatos rovatait.

Gábor Dénes bibliográfusként számos értékes írást és tanulmányt közölt a *Korunk*ban, a *Dolgozó Nő*ben, a *Tanügyi Újság*ban, a *Művelődés*ben, amelynek *Könyvtár* mellékletében *Periszkóp* felcímmel 1977 és 1981 között állandó rovata is volt, úgynevezett „bibliofil újrafelfedezések" számára. Igen jelentős és merész vállalkozás volt abban az időben a *Kurrens nemzeti bibliográfiák Romániában* című tanulmánya, főleg hogy a *Magyar Könyvszemlé*ben jelentette meg Budapesten, 1966-ban. Számos hazai magyar író életmű könyvészetét állította össze, például

Deák Ferenc grafikája

Gábor Dénes (1936–2019)

Kós Károly vagy Kacsó Sándor sokoldalú munkásságáról. De az 1979-ben megjelent *Móricz Zsigmond közöttünk* című jubileumi gyűjteményes kiadvány könyvészeti adalékának is ő az összeállítója, *Móricz Zsigmond a romániai magyar irodalomban (1945–1979)* címmel. Ebben a tanulmányában nemcsak a nagy magyar írónk háború után idehaza megjelent köteteit, a róla szóló tanulmányokat, államvizsga dolgozatokat sorolta fel és ismertette, hanem közölte a Móricz-színművek kolozsvári, marosvásárhelyi, nagyváradi, szatmárnémeti, bukaresti bemutatóinak jegyzékét is, és bemutatta a marosvásárhelyi és kolozsvári rádiók Móricz-tárgyú adásait is. Mindezt kiegészítette a mindenkori sajtórecenziókkal. 1982-ben jelentette meg a Kriterion Könyvkiadó Téka sorozatában Herman Ottó válogatott írásait, valamint ugyanebben a könyvsorozatban Ernst Haeckel: *Biológia és természetfilozófia* című kötetét, amelynek ő jegyezte az előszavát. A Balogh Edgár szerkesztésében 1981-ben elindult *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon* tíztagú szerkesztőbizottságának bibliográfusként volt tagja, aktív szerepet vállalt az első három kötet kiadásában.

Bibliográfusi munkássága mellett szakértője és lelkes népszerűsítője volt az ex libris kisgrafika művészetének. És természetesen könyvjegyek gyűjtőjeként is jeleskedett, sőt nemzetközi szaktekintélynek számított. A világ számtalan országában élő ex libris gyűjtőkkel tartott fenn kapcsolatot, több ezer darabból álló gyűjteménye ma is egyedülálló térségünkben. 1968-ban tanulmányt közölt a *Korunk*ban *Az ex libris múltja, jelene és jövője* címmel, ezzel az ugyancsak elhanyagolt erdélyi magyar ex libris művészetnek akkor új lendületet adott. De népszerűsítette Gy. Szabó Béla, Debreczeni László, Reschner Gyula könyvjegygrafikáit a *Könyvtári Szemlé*ben, s ex libris kiállításokat szervezett Kolozsváron, Bukarestben, Csíkszeredában, Târgoviștén, Nagyszebenben.

Nem sokkal azután, hogy 2013-ban átvettem a Művelődés folyóirat irányítását, néhány új kivitelezésű lapszámmal meglátogattam Gábor Dénest otthonában. Bár akkor már kezdett elhatalmaskodni felette a könyörtelen kór, az emlékezetzavar, de mégis nagy örömmel fogadott és forgatta az újsütetű lapszámokat, s nem tagadva meg önmagát, távozásomkor egy selyempapírba fogott ex librist adott nekem látogatásom emlékére.

Gábor Dénes munkásságát az 1991-ben újraalakult Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület 1993-ban a rangos Monoki István-díjjal ismerte el.

Gábor Dénes munkásságát az 1991-ben újraalakult Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület 1993-ban a rangos Monoki István-díjjal ismerte el.

Munkássága termékenyítő hatással volt a *Művelődés* 1989 utáni szellemiségének kialakításában, a folyóiratnak az új világrend eszmeiségéhez való igazításában. Emléke továbbra is közöttünk él.

A *Művelődés* szerkesztősége

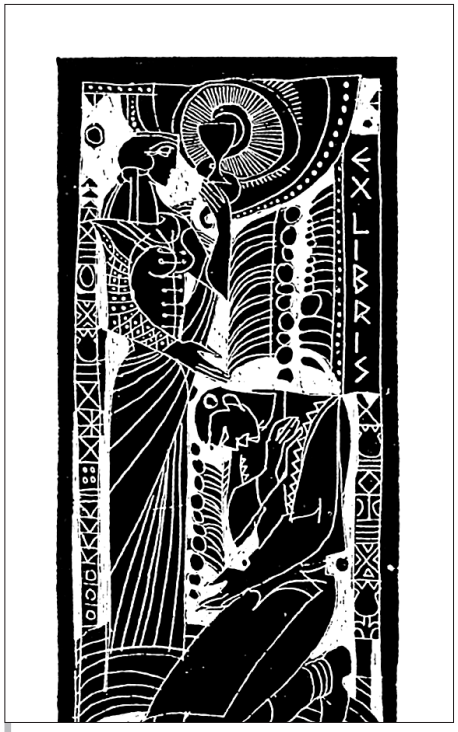

Deák Ferenc grafikája

Deák Ferenc grafikája

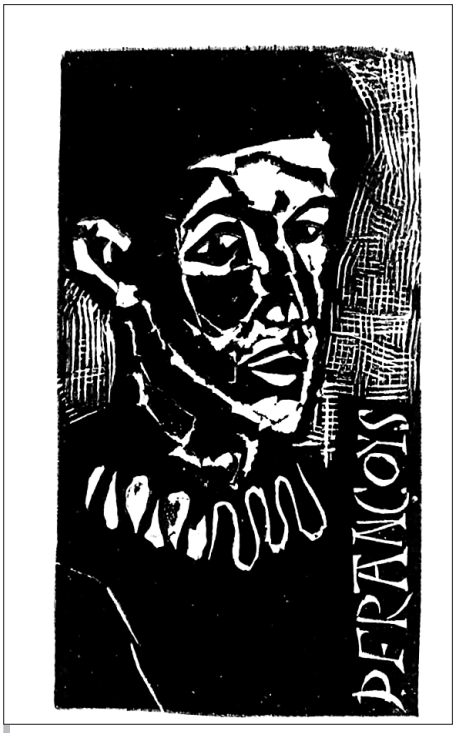

Cseh Gusztáv grafikája

Gábor Dénes

Palinódia a romániai magyar könyvtárosok szakfolyóiratáról

Két éve múlt júniusban (1995 – szerk. megj.), hogy a Békés Megyei Könyvtár rendezésében megtartották a Magyar Könyvtárosok II. Nemzetközi találkozóját, az utóbb kiadott karcsú kis kötet szóhasználatával – és a valóságban is – tanácskozását. Akkori felszólalásom témája általános vonatkozású volt: a romániai magyar könyvtárügy problémakörét próbálta körüljárni. A számomra legszorongatóbb kérdésről azonban – ami persze nemcsak személyes ügyem, hanem az egész hazai magyar könyvtárosközösséget egyaránt érintő közügy –, nevezetesen a magyar nyelvű könyvtáros szaklap sokévtizedes, és hovatovább egyre súlyosbodó gondjairól csak érintőlegesen ejtettem szót, meglehetősen bizakodó intonálásában, mert akkor éppen úgy tűnt, hogy sikeresen kilábal a hullámvölgyből.

...a magyar nyelvű könyvtáros szaklap sokévtizedes, és hovatovább egyre súlyosbodó gondjairól csak érintőlegesen ejtettem szót...

Ám az azóta bekövetkezett történések arra késztettek, hogy próbáljam realisztikusabban felvázolni az akkori – talán túlságosan rózsaszínéire festett – helyzetképet, akár a komorabb színektől sem ódzkodva.

Természetesen abból kell kiindulnunk, ami most van: ez pedig az immár 6-ik búvópatakként létező Könyvesház. A „búvópatak” hasonlat nem túlzás, és nem is csak stílusfordulat akar lenni, hanem nagyon is valóságos

Paulovics László grafikája

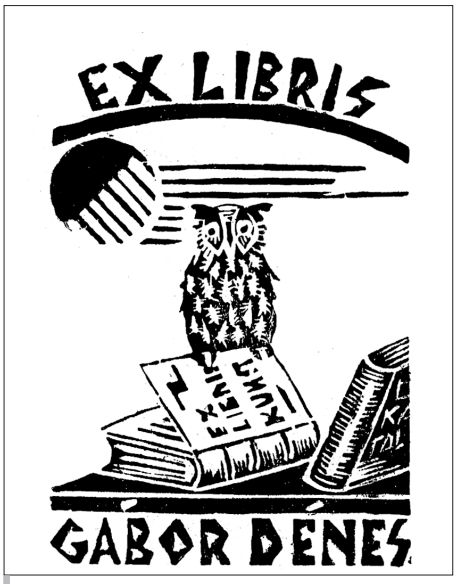

Takács Gábor grafikája

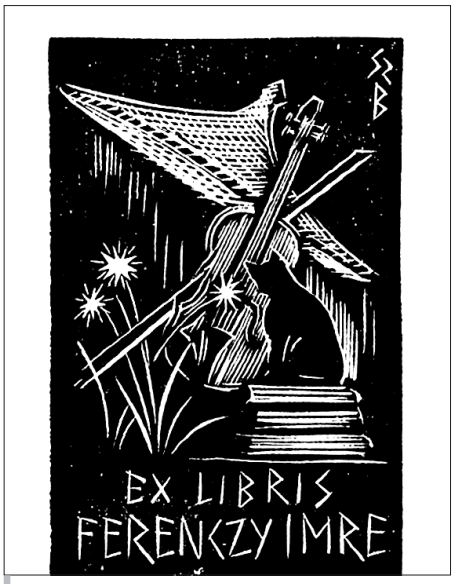

Gy. Szabó Béla grafikája, fametszet

Gy. Szabó Béla grafikája, fametszet

tény. Ám az összefüggések koordinátarendszerének átlátásához kissé vissza kell tekintenünk az elmúlt évtizedekre, mert a jövőépítés csakis akkor lehet eredményes, ha a szilárdnak, időtállónak bizonyult alapozást is felhasználjuk. Témánk szempontjából csak a II. világháború utáni évekig érdemes visszanyomozni. Sőt tulajdonképpen elég az 1957-es esztendőtől indulni ki, amikor is a már korábban létező román nyelvű könyvtári havi szakfolyóirat, a *Călăuză bibliotecarului* szatellitlapjaként, hosszas és szívós küzdelem után nem kevés kompromisszum vállalásával is, sikerült negyedévi megjelentetéséi magyar nyelvű „kisöccsét" beindítani – vagy „kishúgát" –, mert mind a kalauz, mind a könyvtár szó románul nőneméi főnév.

Azért aposztrofálom ezt a történést a kompromisszum szóval, mert akkor még ez a szaklap nem igazán az volt, amire a romániai magyar könyvtárosok vágytak, és amire valóban nagy szükségük is lett volna, hanem a román nyelvi folyóirat nagyobb (egész pontosan: háromszoros terjedelmű) kvintesszenciájának tükörfordítása. Ám az önállósodási törekvés mindvégig élő valóság maradt, noha az első tíz évben teljes névtelenségben dolgozó magyar szerkesztők – önhibájukon kívül – ebben az irányban nem sok eredményt tudtak felmutatni. Jól illusztrálja a teljes függőséget az a tény is, hogy amikor 1966-ban a „gazdalap" a címét *Revista bibliotecilor*ra változtatta, a tükörfordítás szolgabilincsének szorításában vergődő magyar folyóirat címe is *Könyvtári Szemle* lett.

A címváltozás mégis bizonyos fokú önállósodási folyamat kezdetét is jelentette, de gyökeres változás csak 1971-től állott be, amikor a román lap főszerkesztője – és persze a szatellitlapé is – az a nagyváradi származású Ştefan Gruia lett, aki a magyar nyelvnek, irodalomnak és művelődéstörténetnek is kiváló ismerője volt.

Agilis, jó szervező sajtómunkás lévén (és minthogy spanyol polgárháborús, baloldali múlttal rendelkezett, döntéseit az akkori viszonyok között a hatalmasság kiszolgálói nem merték/tudták megtorpedózni), alkalmazta Balogh Józsefet, akinek könyvtárak és bibliofília iránti vonzalma és lelkesedése jó ajánlólevélnek számított arra, hogy – ha szabad kezet kap – újjá fog születni a könyvtárosok magyar nyelvű folyóirata. Gruia bácsi „átcsábította" tehát választott adjutánsát az Ifjúsági Könyvkiadótól, megígérve, hogy bibliológiai koncepcióit szabadon érvényesítheti.

Az ekkortól következő három év (1971–73) lett a *Könyvtári Szemle* fénykora. Még ma is jóérzéssel nyugtázhatjuk, hogy minden új számának megjelenésekor valósággal zengett a hazai magyar sajtó a *Könyvtári Szemle* dicséretétől. Sőt, a budapesti testvérlap, a *Könyvtáros* névtelen cikkírója is egyértelműen pozitív szavakkal mutatja be az 1971-es év első két számát, levonva a következtetést: „...a megújult folyóirat méltán válik népszerű segítőjévé a romániai magyar könyvtárosoknak" (*Könyvtáros*, 1971/11.)

Ám 1974-től megkezdődött a kilenc évig tartó lassú haldoklás. Előbb megszűnt önállósága, s csak a *Művelődés Könyvtár* felcímű rovatává degradálva jelenhetett meg 1974–77 között, 1978-tól pedig külön füzött és számozott negyedévi mellékletként volt jelen a *Művelődés* laptestében 1982-ig.

Utána ismét csak könyvtár-rovat az 1985-ös utolsó lapszámig, amikor is együtt szüntették meg a *Művelődés*sel. Ezek voltak azok az időszakok, amikor 1:1-ben érvényes a „búvópatak" hasonlat, mert „hun volt, hun meg nem volt". A Ceauşescu-diktatúra utolsó négy esztendejében pedig egyáltalán nem létezett könyvtári periodika Romániában. Zárójelben hadd jegyezzük meg, hogy a *Művelődés* „gyenge visszfénnyel" még tovább halódott az eredeti román ikerlap, az *Îndrumătorul cultural* utódjának, a *Cântarea România*inek laptestébe rejtve, *Műhely* rovatcím alatt, a 49–63. oldalon közölve magyarul ill. németül műsoranyagokat.

Csodálható-e, ha az 1989-es rendszerváltás után mindkét folyóirat megfogyatkozott régi gárdája egyaránt fokozott lelkesedéssel fogott hozzá a folyóiratépítéshez.

A kultúraktivistákhoz szóló módszertani és irányító cikkek viszont román nyelven jelentek meg. Hajdú Demeter Dénes találó jellemzése szerint „...a mintegy kétmilliós romániai magyar nemzetiség ezáltal elvesztette anyanyelvi közművelődésének 38 éven át – jól-rosszul, de magyar

Takács Gábor grafikája

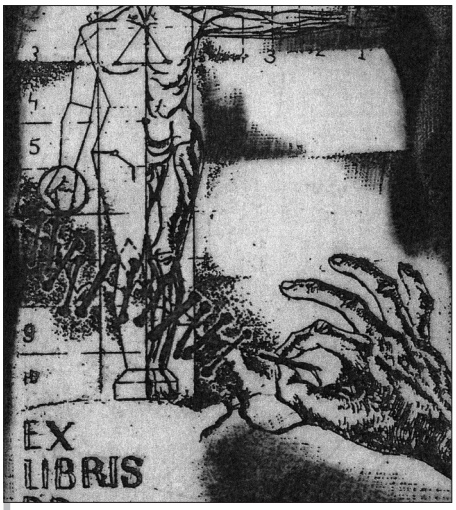

Bálint Ferenc grafikája

nyelven – működő egyetlen tömegkultúrát szolgáló szócsövét" (*Honismeret Bp.* 1986/6.)

Csodálható-e, ha az 1989-es rendszerváltás után mindkét folyóirat megfogyatkozott régi gárdája egyaránt fokozott lelkesedéssel fogott hozzá a folyóiratépítéshez. Kezdetben úgy tűnt, hogy a könyvtári szaklap – amelynek Balogh József választotta új címe *Könyvesház* lett – vissza tudja hódítani teljes függetlenségét, sajnos a vérmes remények hamarosan dugába dőltek. Pedig a négy tagú szerkesztőség meg is alakult, negyedévi megjelenéséire tervezve a lapot. Ám a dolgok nem úgy alakultak ahogy hittük. Mire egyéves késéssel – tehát csak 1991-ben, mert 1990-ben már ismét érvényesült a „búvópatak-effektus" – megjelenthetett az I. évf. 1-es száma, alcímében megint a *Művelődés* melléklete magyarázó szöveget viselte, s periodicitása is csak évi kétszeri megjelenésre apadt.

De a 2. számtól ez is olyan módon összezsugorodott, hogy a főszerkesztőt nyugdíjba kényszeredték (balszerencsénkre éppen abban az évben töltötte 60. életévét), másik két szerkesztőtársamat szélnek eresztették, engem „felfelé buktattak", ui. kineveztek a Kolozsvárra átköltözött *Művelődés* felelős szerkesztőjévé, de azzal a meghagyással, hogy a Könyvesház ügye is az én „lelkiismereti feladatom" marad. Nos, azóta ez a felemás status quo változatlanul fennáll, azzal a cseppet sem lényegtelen különbséggel, hogy lapgazdánk, a román Művelődési Minisztérium – amelyik a *Művelődés* anyagi háttér biztosítását jól-rosszul ellátja – a Könyvesház létezéséről immár egyáltalán nem akar tudni.

Ekkortól tehát megint fájdalmasan igazzá vált a „búvópatak" metafora, mert 1992 után gyakorlatilag minden hivatalos támogatásunk megszűnt, s csak külső források bevonásával (EMKE Könyvtári Szakosztálya, Bázeli Magyar Misszió Szenior Csoportja, Művelődés Egyesület) sikerült hosszas stagnálás után 1995 végére egy összevont számot 111–IV. évf. (1993–1994) jelzéssel kiadnunk, abban reménykedve, hogy borúra immár kötelező módon derűnek kell következnie, lesz folytatás. De az idő rohan, amikorra az EMKE Könyvtári Szakosztálya (elsősorban Kiss Jenő elnök személyes hozzáállásának köszönhetően) elő tudta teremteni az újrainduláshoz szükséges anyagiakat.

Ám a „búvópatak" sors továbbra is érvényes maradt, mert a VI. évf. 1-es számának bevezetőjében, 1996-ban ezt írhatta a Szerkesztőség: „Kiugorva az 1995-ös évet, de menet közben pótolni szándékozva azt az űrt is, negyedévi periodicitással jelenteti meg az immár küllemében is, de még inkább tartalmában megújhodott Könyvesházat."

Ennek a bevezetőnek – amit nevezhetnénk akár szándéknyilatkozatnak is –, befejező mondatait szó szerint is érdemes idézni, mert aligha tudnám tömörebben újrafogalmazni azt, amit a Könyvesház mostani kvartettje ott szükségesnek tartott a lap potenciális olvasóinak tudomására hozni. Tehát: „A *Művelődés* szerkesztősége az EMKE Könyvtári Szakosztályára is támaszkodva végszükség esetén állami támogatás nélkül is megjelenteti a lapot, mégpedig negyedévenkénti periodicitással. Számítunk ugyanakkor a Romániai Magyar Könyvescéh érdekközösségen alapuló támogatására is.

A lap arcélét újragondolva, legfőbb törekvésünk, hogy tájékoztatást nyújtsunk a könyvek fogyasztóinak az olvasási és könyvbeszerzési lehetőségekről, a könyvtárak életéről. Természetszerűen tartozik a fentiekhez a híradás írói műhelyekről, kiadók, nyomdák és könyvüzletek aktuális helyzetéről.

És szeretnénk kitekinteni a Kárpát-medence magyar közösségeinek hasonló problematikájára is, hisz a magyar könyv bárhol születik és él, mindannyiunk érdeklődésének közös tárgya.

Lehel, hogy a Kedves Olvasó elképzeléseinket csak részben látja megvalósulva. Egy kis türelmet kérünk. Az építkezés beindult."

És szeretnénk kitekinteni a Kárpát-medence magyar közösségeinek hasonló problematikájára is, hisz a magyar könyv bárhol születik és él, mindannyiunk közös tárgya.

Valóban beindult. Bizonyíték rá, hogy néhány hete sikerült a 2-es számot is eljuttatni olvasóinkhoz, sőt azóta immár napvilágot látott 3-as és 4-es számunk is. Igaz, „házalni" kényszerültünk, jóindulatú nyomdákat keresve. Hál' istennek találtunk is. Már az 1993–94-es összevont számot a sepsiszentgyörgyi TRISEDES PRESS nyomda vezetőségének megértő támogatásával sikerült kihoznunk, amint az idei 1-es szám megjelentetése sem lett volna lehetséges Gajzágó Márton nyomdaigazgató úr anyagi elszámolásokra is érvényes, szokatlanul türelmes, jóindulatú megértése nélkül. S ugyanezt elmondhatjuk a 2-es és 3-as számmal kapcsolatosan is a Csíkszeredái Alutus Rt., a Corvina Könyvesház részéről megtapasztalt támogatásról.

Bízzunk! Bízzunk, hogy ha ilyen összhangban tudunk továbbra is együttműködni a könyvtárosok-olvasók-könyvkiadók-könyvterjesztők szakfolyóiratával kapcsolatosan, el is felejthetjük, hogy valaha a „búvópatak-effektus" volt a Könyvesház legkézenfekvőbb jellemzője.

Úgy legyen!

(*Művelődés*, 1997. január, L. évfolyam, 1. szám, 39–40. oldal)

Szente B. Levente

„Az ember szíve mélyén odavalósi, ahol születettt”

Beszélgetés Albert Mátyás művelődéspártolóval, énekkari elnökkel

Ön ***Farkaslaka egykori polgármestereként, de az azt megelőző időkben is, a faluban messzemenően támogatta, szívügyeként állt hozzá mindenhez, ami művelődéssel, kultúrával kapcsolatos. Honnan jött ez a lelkesedés, a motiváció?***

Igazából nem is tudom, de ha jól belegondolok, már gyerekkoromban érződött a kultúrához, a művelődéshez ragaszkodás. A magyar identitás megőrzése és az itthon, a szülőföldön maradás ösztönzése is már serdülőkoromban jelentkezett, ami azután csak egyre jobban erősödött. Talán így kell születni, ez belülről jön, ezek mind erős és öntudatos belső érzések, amelyek később csiszolódnak, és a mindennapok rávilágítanak, rávezetnek arra, hogy tenned kell valami jót, valami maradandót.

Albert Mátyás

A farkaslaki Tamási Áron irodalmi emlékhely beindítása, az Ágnes néni háza körüli „bábáskodás”, ha szabad így nevezni, jó részt az Ön kezdeményezéséhez, az Ön nevéhez köthető. Az első lépésekre miként emlékszik vissza? És mi a helyzet ma?

Tamási Áron, amikor hazajött Farkaslakára, többnyire Ágnes testvérénél tartózkodott, mivelhogy a szülőháznál kevesebb volt a hely. Ott laktak szülei, testvére, Gáspár és nagyszülei is. Így itthon tartózkodása alatt itt találkozott, társalgott a nagy körtefa alatt, író- és költőtársaival, barátaival. Eleinte még én sem gondoltam, hogy ebből a pusztulásnak indult, inkább sokak által lebontásra ítélt háznak talán én, azaz mi leszünk a megmentői. Mi, azaz az EMKE akkori országos elnöksége, a farkaslaki Polgármesteri Hivatal önkormányzati testülete és az akkori újraindított Tamási Áron Művelődési Egyesület tagsága. Találkoztunk, beszélgettünk. Én figyeltem, hallgattam és a szívem mélyén örvendtem, hogy még rajtam kívül is milyen szép számban vagyunk, akik értéket képviselünk, és maradandót szeretnénk alkotni. Szinte repestem az örömtől, de viszont az egésznek volt egy hátulütője. Bizonyos téren tulajdonjogilag rendezni kellett a helyzetet, pénzügyileg pedig szinte semmilyen lehetőség nem volt. Egyvalamiben biztosak voltunk: meg kell menteni. Igaz voltak, akik ennek nem nagyon örültek, kritizáltak. De mi másként gondolkodtunk, szerencsére. Aztán elkezdtünk dolgozni, megoldásokat keresni. Bethlen Gábor erdélyi fejedelmet idézve „Mindent meg kell tenni, amit lehet, mindent meg lehet tenni, amit kell”, és az épületet eredeti alakjában sikerült feljavítani, és még a bútorokat is restauráltatni. Mindenképp nagy öröm volt számomra, számunkra. A lelkesedés folytatódott egy sikeres pályázat által, hiszen a régi lebontott csűr

Tamási Ágnes háza Farkaslakán a helyreállítás előtt

helyére egy kultúrcsűr épült, amelyben jelenleg Váradi Péter P. és Lővey Lilla állandó fényképkiállítása kapott helyet, és ez nyújt otthont évente több alkalommal is a Hadnagy Jolán óvónő vezette Tamási Áron Művelődési Egyesület Tamási Áronnal kapcsolatos kulturális rendezvényeinek. Mindemellett a Tamási Áron Emlékhely sírkertje körüli átszervezés is okozott nehézségeket, kellemetlenségeket, amelyeket akkor nehezen, sőt egyáltalán nem akartak elfogadni az árusok. Ehhez még hozzájárult a 2008-tól érkező világgazdasági válság is. A Tamási Áron Emlékhely sírkertje, a Trianoni Emlékmű és a Tizenhárom aradi vértanú kopjafái körüli terület, park rendbetétele által át kellett költöztetni az árusokat egy, a körülményeknek megfelelőbb, biztonságosabb, esztétikusabb helyre, amelyet akkor sehogy sem akart elfogadni a többség. Aláírásokat gyűjtöttek ellenem és még sorolhatnám a gondokat, pedig előzetesen még fórumot is tartottam, megbeszélésre, egyeztetésre hívtam az embereket. Csak részben tudtuk megérteni egymást, mivelhogy engem a nagy közönség álláspontja érdekelt, őket pedig csak a sajátjuk. Mára már minden rendeződött. Mindenki megtalálta a maga helyét, és a falukép is méltó a falu hírnevéhez, amelyet Tamási Áronnak és a szénégetésnek köszönhet.

Rengeteg mindennel foglalatoskodik, megköszönném, ha beszélne művelődéssel kapcsolatos tevékenységeiről, eredményeiről.

Gyermekkoromban hegedülni, majd klarinétozni tanultam. Aztán felnőttként édesapám nyomdokaiba lépve a farkaslaki Zeng a magasság egyházkórus tagja lettem, amelynek alelnöke is vagyok. Az egyesület neve is Tamási Árontól származik egy betű eltéréssel. Jó csapat állt mellettem, ők segítettek. Így hoztuk létre a farkaslaki gyermek tánccsoportot, a Virgoncot. A községben szintén Major Magda iskolaigazgató vezetésével népdalvetélkedőt szerveztünk, amely mára már kinőtte magát a Nyikó-mentére, majd Udvarhelyszékre is. Most is emlékszem, milyen odaadással, figyelemmel, kíváncsisággal hallgatta, és szeretettel méltatta fiataljainkat a zsűri, amelynek tagja volt Guttman Emese és édesapja Guttman Mihály, akik Kincses Kolozsvárról, Mátyás király szülővárosából érkeztek.

Közben megjelentettük községen belül az *Ábel népe* című folyóiratot, amely révén tájékoztattuk a lakosságot. Emlékszem, hogy miután megszólítottam az akkori közéleti személyeket, nyugdíjas tanító néniket, urakat, hogy szeretnék velük konzultálni, milyen megijedve kérdezték, hogy: „Valami baj van, polgármester úr?” Mosolyogva válaszoltam, hogy csupán fel szeretném kérni, hogy foglaljanak állást, és segítsenek a folyóirat működtetésében az általuk megírt cikkek, szakmai tudósítások által. Az *Ábel népe* lapnév szintén Tamási Áronhoz fűződik.

Aztán feleségemmel, Hajnalkával októberben az öregek napja-hónapja alkalmából csoportos kirándulást szerveztünk Csíksomlyóra és az ezeréves határhoz. Gondoltuk, ha 18 személy, azaz egy kisbusszal leszünk, akkor is megéri. Végül 102-en, azaz két nagybusszal indultunk útnak. Egy életre szóló élmény volt, amikor a nénik karjukra akasztott kistáskával érkeztek reggel, és amikor Csíksomlyón megállva kínálgatták a friss házi, általuk készített, finomabbnál finomabb süteményeket, a férfiak pedig a „háziszőttest”, vagyis a pálinkát. A buszon Csíksomlyó és az ezeréves határ felé egyházi énekeket, hazafelé pedig világi énekeket daloltunk. A következő évben Kézdivásárhely Gábor Áron emlékét idéztük fel, Zágonban meglátogattuk Mikes Kelemen egykori otthonát, a Mikes-kúriát, és Bálványosra is ellátogattunk. Ezután egyes személyek egészségi állapotát figyelembe véve, a következő évben az öregek napját községi művelődési otthonban tartottuk. Ez is rendszerré nőtte ki magát, mert évről-évre a község többi településein és más helységekben is megszervezik.

Mindenki megtalálta a maga helyét, és a falukép is méltó a falu hírnevéhez, amelyet Tamási Áronnak és a szénégetésnek köszönhet.

Aktív tagja a székelyudvarhelyi dalkörnek is, más köröknek, egyesületeknek…

Jelenleg is a székelyudvarhelyi Székely Dalegylet férfikórusának az elnöke is vagyok. Annak a férfikórusnak, amely 1868-ban alakult, és 2018-ban ünnepelte fennállásának 150. évfordulóját. Olyan dalosunk is van, aki a 100. évfordulón is tagja volt ennek a kórusnak, és ma is aktív dalosa az énekkarnak. Ő a helytállás és a kitartás jelképe! A november 16-án (2019 – szerk. megj.) 20. évét ünneplő Zeng a magasság farkaslaki egyházkórus alelnöke is vagyok, valamint a farkaslaki Tamási Áron Művelődési Egyesület vezetőtanácsának tagja. A Székely Nemzeti Tanács jegyzője is vagyok, amelynek egyik alapítója valamikor Urmánczy Nándor volt. Meg 25 évig voltam tagja a farkaslaki Önkéntes Tűzoltó Egyesületnek. Az Udvarhelyszéki Kis- és Középvállalkozók Szövetségéhez (UKKSZ) is tartozom. Mivel gyerekkoromban birkóztam, így támogatom a Székelyföldi Birkózó Akadémiát, amelyet barátaimmal és régi birkózó társaimmal alapítottunk.

Ágnes néni felújított házának avatója. Farkas Antal felvétele

Október 19-én a XII. dr. Urmánczy Nándor Emléknap keretében megkapta a maroshévízi Urmánczy Nándor egyesülettől az Urmánczy Nándor-díjat. Önnek mit jelent ez a díj? És mit üzen a mai nemzedéknek?

Azt mondták az akkori öregek, hogy Tamási Áronnak könnyű volt, neki csak le kellett írnia az akkor hallottakat. De milyen szépen le tudta írni a hallottakat!

Ő is megpróbált tenni a közért, népünkért, nemzetünkért. Ez a feladatunk nekünk is, ezt próbáljuk átvenni, megőrizni és továbbadni. Nem könnyű feladat! Nagy öröm számomra, hogy Urmánczy-díjat vehettem át. A díj névadója kórházat épített és működtetett, állami iskolát hozott létre, a Székely Nemzeti Tanács egyik alapítója, a Székely hadosztály támogatója volt, az ő lénye, személye, gondolatai és tettei itt maradtak velünk, és cselekvésre kötelezenek bennünket. Jó, hogy van, akire felnézni, és Urmánczy ilyen személyiség volt, aki tevékenysége és szellemisége által megérdemli, hogy rá emlékezzenek. Meg kell próbálni a világot jobbá tenni. Tudom, hogy egy fecske nem hoz tavaszt, de a szelét legalább elhozza.

Úgy tartom, hogy az ember ne az elismerésben lelje örömét, hanem munkájában. Úgy próbáljunk élni, cselekedni, hogy a környezetünk legyen büszke ránk. Éljük hagyományainkat, éljünk kultúránkkal, tegyünk a magyarságtudat málladozása ellen és az értékekért ebben az értékválságban szenvedő világban. Tamási Áron idézve „A madárnak szárnya van és szabadsága, az embernek egyetlen szülőföldje és sok kötelessége."

Napjainkban Tamási Áron szellemiségét Farkaslakán, esetleg más, mai erdélyi településen miben érhetjük tetten?

Azt mondták az akkori öregek, hogy Tamási Áronnak könnyű volt, neki csak le kellett írnia az akkor hallottakat. De ő milyen szépen meg tudta fogalmazni, azaz le tudta írni a hallottakat! Az akkor általa leírtak ma is időtállóak, ő a székelység egyik legkiemelkedőbb alakja lett. Szinte minden kulturális, iskolai rendezvényen tőle idéznek, ami büszkeséggel tölt el. Milyen igaz az a mondata, amely az egyik kedvencem: „Miénk a fény, amelyet lelkünkbe fogadunk, s a föld, amelyen élünk és meghalunk". Szomorú, hogy talán mi, farkaslakiak nem értékeljük eléggé Tamási Áron szellemiségét. Talán tehetnénk többet is érte, mert bárhol is vagyunk a nagyvilágban, büszkén valljuk, hogy farkaslakiak vagyunk; és érezni, hogy ránk mintha egy kicsit másként tekintenének. Ez nagy kincs, amit elherdálni nem szabad, de meg kell becsülni és tiszteletben kell tartani! A szülőföldön való boldogulásra és az anyaföld szeretetére sarkall Tamási Áron és Urmánczy Nándor életvitele is. Mindketten haza kívánkoztak, Urmánzcy Nándor Maroshévízre, Tamási Áron Farkaslakára, mert annak ellenére, hogy Tamási így fogalmazott: „Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne", azért azt is hozzátette, hogy „az ember, szíve mélyén odavalósi, ahol született." S ha valakinek egyetlen erénye van, és az az embersége, akkor ebből adódóan minden más erényt magában hordoz.

Tamási Ágnes helyreállított háza, háttérben a Kultúrcsűrrel

Tana Ottilía Réka
de Talabera

Küldd el anyukádnak a fizetésed felét

Vannak csaták, amelyeket elveszítünk. Rájöttem.

Ma bejöttem az irodába, és látom, hogy egyik kolléganőm fia ott ül az egyik széken. Hatalmas mosollyal rákösönök a kis Danra, és ahogy a spanyol mondja, „no me paró bola", rám sem hederített. Ha a felnőtt és az okostelefon küzd a gyermek figyelméért, abból mi ritkán kerülünk ki győztesen. Komolyra fordítva a szót, szeretnék kicsit foglalkozni azzal, hogy Latin-Amerikában hogyan fest az anya, apa és a gyermek kapcsolata, valamint azzal, hogy mi mindent képesek egymásért megtenni.

Ha a felnőtt és az okostelefon küzd a gyermek figyelméért, abból mi ritkán kerülünk ki győztesen.

Mint a legtöbb esetben, a jó sztorik és az igaz dolgok többnyire bor és sör kíséretében érkeznek. Ez az egyik este sem volt másként. Kimentem egy barátnőmmel, megjelent négy másik, majd végül további három személy, és így egy nagyon szép este kerekedett belőle. Két érdekes dolgot osztanék meg csupán. A helyiek között volt egy hondurasi lány, aki mindazok ellenére, hogy az Amerikai Egyesült Államokban végezte el tanulmányait, majd ott volt egy mondhatni túlfizetett munkája, a közelmúltban visszaköltözött Hondurasba. Úgy döntött, hogy a latin kultúra hiánya akkora űrt teremt az életében, hogy ez ellehetetleníti a boldog élethez való lehetőséget. A jövőjére nézve kontraproduktív lenne, ha távol maradna Latin-Amerikától, mondta, szinte szó szerint. Most Hondurasban él, a világnak azon a részén, ahol a kriminalitás az egeket súrolja. Ahol ez év januárja és júniusa közt 1873 gyilkosságot követtek el, 2018-ban ugyanezen időszak alatt 1841 ember esett erőszak áldozatául. És hogy még egy rémisztő adattal szolgáljak, 2017. január 1. és 11. között, mindössze 11 nap alatt, 108 embert gyilkoltak meg. Ismétlem, 11 nap alatt. Visszaköltözött abba az országba, ahol szinte már mindenkit kiraboltak vagy megtámadtak legalább egy alkalommal. Ezzel kapcsolatban temérdek történetet hallottam, egy barátomat a bankból kijövet támadtak meg, a rendőrség szerint szerencséje ott, hogy nem végeztek vele, mint ahogy ez a banda tette az előző áldozataival. Egy másik ismerősöm mesélte, hogy egy házibuli alkalmával betörtek a házba, a padlóra kényszerítették mindnyájukat, elkobozták minden tulajdonukat, majd ezt követően magukkal vitték mindannyiuk autóját. Olyan rémtörténetekről is értesültem, miszerint a zöld lámpánál fegyvert szegeztek rá. A ház kapuja előtt támadtak rá, taxiban vagy épp a taxiba való beszálláskor. A rendőr támadta meg és vitte el az autóját. És még folytathatnám, itt csak azokat az eseteket soroltam fel, amelyeket sajnálatos módon ismerőseim első kézből tapasztaltak, meg sem említve azokat, amelyekről újságból vagy különböző multimédiás közegekből értesültem.

Az ország veszélyes, a veszély kitapintható, és ezért jobb, ha az ember vigyázva jár, nem hívja fel magára a figyelmet – mondják. A hondurasiak nem szeretik megmutatni, hogy menynyi vagyonnal rendelkeznek. Az amerikaiakra jellemző „nicsak, mi van nekem" jellegű attitűd egyfajta ellenpólusa tapasztalható itt, ahol mindenki igyekszik háttérbe vonulni, és nem feltűnést kelteni. Az sem vesz egy méregdrága sportautót például, aki amúgy anyagilag megengedhetné magának. Apósom, aki ügyvéd, túlnyomórészt kerüli a rivaldafényt, ritkán ad nyilatkozatot, inkább kis ügyek mellett dönt, politikai ügyeket csak ritkán vállal fel – bár épp ellentmondva saját szabályainak korrupciós ügy gyanújával épp az államelnök-helyettest pereli. De ami a legfontosabb, soha nem vállal el kétes ügyeket, melyben droggal és fegyverkereskedelemmel kapcsolatos vádak merülnek fel. És ezzel nincs egyedül. Egy ügyvéd ismerősömnek felajánlották,

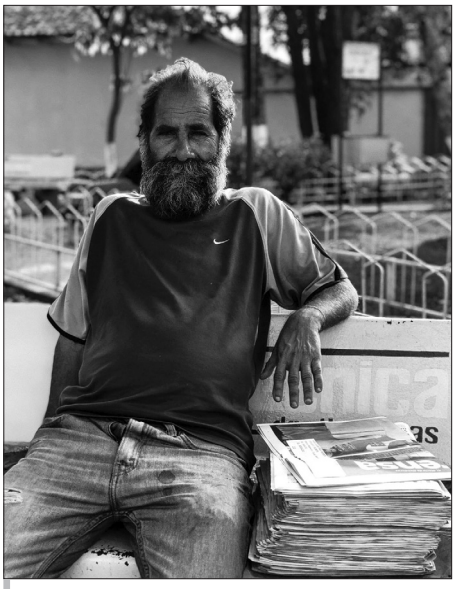

Az utca embere a hondurasi Danlíban.
Henry Valladares felvétele

Valle de Jamastran, a kitűnő dohányáról híres termővidék. Henry Valladares felvétele

hogy bíró legyen, és szemrebbenés nélkül visszautasította, mondván, hogy túl veszélyes. Egy rossz döntés súlyos következményekkel járhat. 2002 es 2018 között 151 ügyvédet öltek meg, amiből 130-at 2010 és 2018 között. Egy barátnőm ügyészként életveszélyes fenyegetést kapott egy ügy miatt. Bár nem engedett a nyomásnak, kénytelen volt évekig testőrrel járnia. Ma már más területen dolgozik. A legtöbb magas beosztású személy védelemmel jár, és gyakran megesik, hogy épp a biztonsági emberei azok, akik meggyilkolják őt. Semmire nincs garancia. Ami a biztonságot illeti, a legtöbb hondurasi azt vallja, hogy rossz dolog akkor történnek veled, ha illegális ügyekbe keveredsz, majd csendben odasúgják utána, hogy akkor is, ha rosszkor vagy rossz helyen, rossz ember mellett.

És ez a lány visszajött ide, Hondurasra, abba a kultúrába, ahol a család mindennek fölött áll, ahol egy félórás ismerkedés után a másik fél őszintén melletted áll, bármire legyen is szükséged. Ahol az emberek kedvesek, nyitottak, viccesek és figyelmesek. Ahol a barátok, a barátság és a család még mindig valódi érték.

Egyértelmű, hogy a család központi szerepe nem általános érvényű szabály. A nevelés kultúrától függ, de nem minden egyes esetben univerzális. Így inkább fogalmaznék úgy, hogy ez a tendencia mutatkozik, mintsem, hogy ez megmásíthatatlan igazság.

És itt át is térek a második esetre, amelyről beszélni szeretnék.

A helyi, hondurasi barátaim ezen az estén beszéltek nekem a latin kultúrájukról, szokásaikról, kirándulásról, és úgy nagy általánosságban a hondurasi mindennapokról. Antropológiára szomjazó lényem éhesen itta be minden egyes szavukat.

A család – meséli egy 23 éves lány – központi szerepet tölt be az életünkben. Ha a szülő azt mondja vagy tanácsolja a saját keresettel rendelkező felnőtt gyermekének, hogy ne utazzon vakációzni külföldre, akkor a szülei felé tanúsított tiszteletből adódóan nagy valószínűséggel nem is teszi meg. Hozzáfűzte, ő nem tenné. Mondja egy önálló, talpraesett, okos, dolgozó lány. Aki ugyanezen oknál fogva, amikor tetoválást szeretett volna, és a szülei ellenezték, nem varratta arra a helyre, ahova akarta. „Rebellisnek" számít, mert van tetoválása, de kompromisszumot kötött. És nem is tervezi, hogy a közeljövőben elkészítse szíve vágyát, a teljes karját befedő tetoválást. A munkapiacon még mindig hatalmas hátrányt jelent, ha látható helyen van tetoválás – bár már javulóban van a helyzet.

A beszélgetés visszakanyarodott arra a pontra, hogy ő is el szeretne utazni Spanyolországba, de ahogy ő fogalmazott: „a hondurasi gyerekek nem mindent tehetnek meg, amire vágynak, mert az idősödő szüleikért ők fognak felelősséget vállalni. A gyermekek fedezik ezek minden költséget, amikor azok munkaképtelenekké válnak." A nyugdíjrendszer a korrupció következtében működésképtelen, a hatalmi harcok és főképp az ismeretség játékszere. Csupán a nagyon nagy befolyással rendelkezőknek vagy a nagyon szerencséseknek van nyugdíjuk. Igazából ebben legtöbben nem is reménykedhetnek. Az állami vállalatok beosztottjainak jár abban az esetben, ha a nyugdíjba vonulás pillanatában állami beosztásban vannak, és teljesítik a feltételeket, amelyek egyáltalán nem egyszerűek. És itt megjegyzendő, hogy oda politikai preferencia szerint lehet mindösszse bekerülni.

Amikor előválasztások vannak, akkor a szavazóközpontban minden párt külön termet kap, így pontosan követhető, hogy melyik párt mellé teszed le a voksodat. Amikor meg például orvosként állást vállalnál egy közkórházban – egyik ismerősöm esete –, akkor az amúgy családi barát kórházigazgató első kérdése az, hogy az épp hatalmon levő párt mellett vagy ellen voksoltál? A szavazástól való távolmaradás egy nemleges szavazattal ér fel, ha netalán valaki azt hinné, hogy ez lenne a megoldás, az téved.

Tágra nyílt szemekkel hallgattam, és hirtelen feltettem nekik megannyi kérdést. Inkább magamnak, mint nekik. Ők mit sem sejtve válaszoltak.

A szülők felnevelik legjobb tudásuk szerint a gyerekeket, és amikor eljön az idő, hogy munkaképtelenek lesznek, akkor gyermekeik felé mutatott jóságuk visszafizetődik. Nem meglepő, hogy a latin-amerikai családmodell több gyermekben gondolkodik, kapom a további magyarázatot. Több gyerekkel nagyobb az esély arra, hogy valakinek sikerül ügyelni a szülőkre. Tehát, vontam le a következtetést elképedve, egy felnőtt nem mindössze saját megélhetéséért felelős, és nem csupán gyermekei jólétére kell figyeljen, hanem efelett őrködnie kell. Ha amúgyis nem lenne elég nagy felelősség és erőfeszítés egymagában az előző kettő, még biztosítania kell szülei és apósa-anyósa, mindennapi szükségleteinek a rá eső részét is. Ez a rész nagyban függ attól, hogy a testvérei milyen anyagi helyzettel bírnak. Mert mondják, gyakori, hogy a több gyermekes családból egy-kettő egyáltalán nem segít vagy épp nem áll módjában megtenni azt.

Honduras egyáltalán nem egy gazdag ország. Egy fejlődésben lévő régió része, harmadik világbeli országnak megfelelő bérezési rendszerrel. A fizetéstől függetlenül a helyiek ugyanazon vágyakkal és szükségletekkel rendelkeznek, mint bárki más a világon. De az alacsony bérezés mellett itt a szülők eltartása is

Pillanatkép Danlí utcáiról. Henry Valladares felvétele

a mindennapi élet alaprealitása. Elképesztő.

Elgondolkodtam, hogy ez mekkora korlátokat is gördít egy ember elé. Egyazon pillanatban kívánja egy felnőtt ember élvezni az életet, a saját vágyai kielégítésére törekedni, utazni, szórakozni, gyermekei fejlődését biztosítani és szüleinek is a legjobbat nyújtani. A szülők bevétele nulla, semmi. Ha saját gyermekeik nem biztosítanak nekik megélhetést, akkor senki sem.

Mennyi kérdés vetül fel. Gondoljunk csak bele, a legtöbb harmincas éveit taposó embernek a szülei nyugdíjasok vagy legalábbis nyugdíjkorban vannak. Ebben a kontextusban ez annyit tesz, hogy ők ekkor már teljesen a gyermekeiktől függenek. Játszadozzunk el a gondolattal, hogy körülbelül mennyi pénzre van szükség egy háztartás fenntartásához. Ha egy családban van két-három gyermek, vagy ennyien segítenek, az annyit tesz, hogy a fizetésünk közel egyharmada havonta a szüleinknek menne. Elbírnánk ezzel a feladattal? Milyen módon befolyásolná ez a mindennapjainkat, az életünket? És itt csak az egyik fél szüleit vettem számításba. Szeretjük vagy sem, anyós sem halhat éhen.

Ha a nővérem és én a szüleink mindennapjaiért lennénk felelősek, akkor két dolog lenne elkerülhetetlen. Először is számos olyan tevékenység, amely a lelki komfortomat biztosítja, egyszerűen eltűnne a napi szükségleteim közül, másodszor, a nővéremnek is faragnia kéne a szükségleteiből. Ha ezt romániai fizetésből próbálnánk megoldani, a próbálkozások halmaza hihetetlenül nagyra duzzadna, a tulajdonképpeni elért eredményekkel szemben.

Személy szerint sokkal kevésbé lennék hajlandó kockázatot vállalni munkahely, város, ország vagy kontinens váltogatásában. Kevesebb eséllyel költenék olyan nem alapvető dolgokra, mint könyv vagy épp egy drágább, de egészségesebb étel. Valószínűleg nem kerülne fel a megvásárolandók listájára egy ajtófélfára akasztható húzódzkodóker et sem. De legvalószínűbb, hogy nem kirándultam volna ennyit, és mivel édesapám néhány éve nyugdíjba vonult (valamint ma már nincs köztünk), az életem elmúlt 5 éve nem szólt volna a Karib-tengerről, Amszterdamról és Jeruzsálemről. Hanem teljes egészében más struktúrát öntene.

Az unokaöcsém szülinapi ajándéka sem lenne több száz eurós értékű, még akkor sem, ha a szintetizátor vitathatatlanul pozitív hatással van a fejlődésére nézve, akárcsak a hatalmas világtérkép, amelyen így már megtalálhatja kedvenc nagynénje tartózkodási helyét – engem, én vagyok a kedvenc, nem kell más valakire gondolni. A nővérem három gyermekének jövőjét kellene esélyegyenlőtlenebbé tennie, annak érdekében, hogy anyagilag támogatást nyújthasson szüleinknek. Mert azok nem támogatása nem lenne egy járható út.

És ott van még – különösen az én anyukám esetében – a szülők lelkivilága. Anyukámnak elviselhetetlen lenne a tudat, hogy ily mértékben függ valakitől. A gyermekeitől. Az ő nézőpontja szerint a saját gyermekei és unokái elől venné el a kenyeret (Igen, egyetértek, ez enyhén túlzás, de ő időközönként drámai módon fejezi ki magát.)

Hadd időzzek el még egy pillanatot itt. Milyen is egy ilyen kapcsolat dinamikája? Ha tudod, hogy te, mint szülő, ennyire ki vagy szolgáltatva a gyermekeidnek, hogyan fejtsd ki a véleményedet nyugodtan? Hisz gyakorlatilag a mindennapi megélhetésed nagy részt tőlük függ. Őszintén kétlem, hogy egyáltalán nem visel meg téged, hogy önállóságodat elvesztő felnőttként várnod kell gyermekeidtől, hogy adják a pénzt a mindennapjaidhoz. Talán a kulturális nézőpontom túlságosan is elvakult, vagy túl mélyen gyökerező különbségről van szó. Talán a tény, hogy ez egy meghonosodott gyakorlat itt, Hondurasban, így elfogadhatóbb számukra, míg nekem, akinek mindössze néhány órája, egy teljesen idegen gondolatként költözött a tudatomba.

Te, mint gyermek, a jövedelmed egy részét a szüleidnek adod, de te vajon a lelked mélyén nem költenéd magadra? Fejlődésedre? Hisz neked is vannak vágyaid. Nem hat ki ez a kettőtök viszonyára?

Honduras egyáltalán nem egy gazdag ország. Egy fejlődésben lévő régió része, harmadik világbeli országnak megfelelő bérezési rendszerrel.

A közoktatás csapnivaló. A magas fokú oktatás meg méregdrága Hondurasban. A magániskolák havi díja gyermekenként legtöbb esetben magasabb, mint egy havi bérezése egy átlag munkásnak. Ha nem küldöd gyermekeidet magániskolában, akkor nagy eséllyel alacsonyabb felkészültséggel fog rendelkezni, mint azok, akik ilyen tanintézményekben tanulnak. Gyengébb lesz az angol nyelvtudásuk, vagy épp nem létező. A munkaerőpiacon való elhelyezkedési lehetőségeik sokkal rosszabbak lesznek. Magániskolában csak magas beosztású, nagyon jómódú emberek gyermekei tanulhatnak. Az oktatás és maga a nyugdíjazás kétséget kizáróan a szegénység újratermelődését segíti elő, mely megoldható lehetne, ha a kormány tenne valamit ennek érdekében.

Hondurasi munkás. Forrás: Pixabay

És mit fűz hozzá ehhez egy hondurasi fiatal? „Es un gusto hacerlo". Szabad fordításban: mert szeretik és értékelik mindazt, amit szüleik értük tettek, szívesen segítik vagy segíteni fogják őket.

Úgy vélem, ez a két történet nagyszerűen körülhatárolja azt, hogy mit is jelent a családi kötelék Hondurasban.

Nem néztem utána, hogy hány környező országban érvényes ez a modell, ez már elég ahhoz, hogy rádöbbenjek ismét, hogy mennyire kiváltságos helyzetben születtünk bele mi, a világ túloldalán.

Viszont kíváncsi lettem, hogy is van a nyugdíjazás Hondurasban, és így dokumentálodtam egy keveset. Javier Talabera Vargas ügyvéd volt olyan kedves, és átvezetett engem a törvények végeláthatatlan labirintusán.

A következőket tudtam meg: a nyugdíjkorhatár 65 év férfiak és 60 év nők esetében, de kivételek is vannak ez alól. Elsősorban a nyugdíjalap a Társadalombiztosítási Ügynökség (Instituto Hondureño de Seguro Social, IHSS) hatásköre alá esik. És pont idáig tartott az, ami egyértelmű és átlátható. Annak függvényében, hogy milyen szektorban dolgozik valaki, dől majd el az, hogy ki ad majd neki nyugdíjat, hogyan és mikor. Így különböző intézmények felelősek az eltérő hatóságok és személyek nyugdíjazásáért, és ennek követelési alapja is teljesen eltérő. Érthetőbben, a kormánynál dolgozók nyugdíjalapjáért az INJUPEMP (Instituto de Jubilaciones y Pensiones de los Empleados y Funcionarios del Poder Ejecutivo) felelős, ahhoz, hogy valaki nyugdíjas legyen, minimum 10 évet kell állami intézménynél dolgoznia. Ha valakinek ennél kevesebbet sikerül, nem jogosult nyugdíjra, és visszaadják a befizetett díjat. A katonák, rendőrök és tűzoltók 22 év után jogosultak nyugdíjra, melyet az IPM (Instituto de Previsión Militar) ad majd. A közszférában dolgozók 15 ledolgozott évet követően kaphatnak nyugdíjat, ha viszont ennél kevesebbet sikerült ledolgozniuk, akkor az állam nem adja vissza a befizetett összeget. Figyelembe véve, hogy mennyire nehéz hosszú távon alkalmazottnak maradni, gyakorta ennél kevesebb ledolgozott évet sikerül csak összegyűjteniük a hondurasi polgároknak. Ha valaki képes a hiányzó időszakra szóló pénzösszeget befizetni, nyugdíjhoz juthat. De igazából ezt csak kevesen teszik, hiszen igen költséges lenne. Ezen kívül külön intézmény felelős az újságírók (Instituto de Previsión Social del Periodista, IPP), az Állami Egyetem dolgozóinak (Instituto de Previsión Social de los Empleados UNAH, INPREUNAH), a tanárok (Instituto Nacional de Previsión de Magisterio, IPM) nyugdíjazásáért. És mindemellett magánnyugdíjalapok is léteznek.

Miután értesültem ezekről, kicsit sem állt össze a kép, mert ugye az ismerőseim azt mondták, hogy a szüleik nem számíthatnak nyugdíjazásra. Márpedig a hivatalos változat alapján, első nekifutásra legalábbis úgy tűnik, hogy a nyugdíjrendszer létező, és minden komplikáltsága ellenére működőképes.

És akkor most jöjjenek a számok. A Nemzetközi Statisztikai Hivatal (Instituto Nacional Estadística, INE) 2018 júliusa és augusztusa között készült felméréseiből az derül ki, hogy Honduras 9 millió fős lakosságának 8 százaléka nyugdíjas korú. És a 60 év feletti lakosság 63 százaléka nem kap nyugdíjat, így jelenleg (2018-as adatok szerint) közel 450 ezer idős ember egyáltalán nem rendelkezik bevétellel.

Tehát látjuk, hogy a nyugdíjas korúak mintegy egyharmada igenis rendelkezik nyugdíjjal. Viszont mielőtt még gyorsan megörülnénk, számoljuk utána, mennyi az annyi. Honduras esetében amennyiben sikerült 15 évnyi ledolgozott munkaidőt összegyűjteni a közszférában, a nyugdíj 4000–9000 lempira (695–1563 lej) között mozog. A vásárlóerő hasonló a romániaihoz. Ez az összeg egyáltalán nem sok, 4000 lempira nem elég a megélhetéshez. Ahhoz, hogy 9000 lempira értékű nyugdíjad legyen, minimum magasfokú végzettséggel kell rendelkezned. A kormánynál dolgozók bérezése és nyugdíja ennél határozottan jobb, viszont figyelembe kell venni, hogy a nyugdíjasok nagy része közszférában dolgozókéból tevődik össze, és mindössze egy töredéke volt a kormány vagy rendőrség alkalmazottja.

A munkanélküliség hatására, ahogy ez számos szegény ország esetében igaz, az emberek kénytelenek külföldön dolgozni, és onnan küldeni a pénzt gyermekeik és szüleik támogatásához. Ez derül ki az INE adataiból is, mely szerint a lakosság csaknem 11 százaléka a külföldről beáramló pénztől függ, miközben tudjuk, hogy a lakosság 8 százaléka nyugdíjas. Ugyanennek a statisztikai intézetnek az információi szerint a lakosság mindössze 4,5 százaléka tartja fenn magát nyugdíjból. Tehát végső soron elmondható, hogy a lakosság mindössze elenyésző száma rendelkezik nyugdíjjal, és ennek csak egy töredéke képes magát fenntartani belőle.

Terv szerint létre hoznak majd egy mindenki számára biztonságot nyújtó nyugdíjrendszert, és a jelenlegi megreformálására is sort kerítenek. Ígéri a politikai elit, érdekes módon főként kampány idő alatt. Ezzel szemben gazdasági szakértők véleménye szerint az ország egyszerűen nem képes fedezni ezt. Így azok a hondurasiak, akiknek nem sikerül teljesíteni a követelményeket (vagy túl kevés a nyugdíjuk), nem rendelkeznek magánnyugdíjalappal, vagy nincs birtokukban egy nagy összegű megtakarítás, továbbra is a családjukra szorulnak majd idős korukban.

Máriás József

Tanulságos monográfia a Szatmár megyei svábokról

Vonház István monográfiája esetében mindhárom tényező szerencsés találkozásáról adhatunk számot.

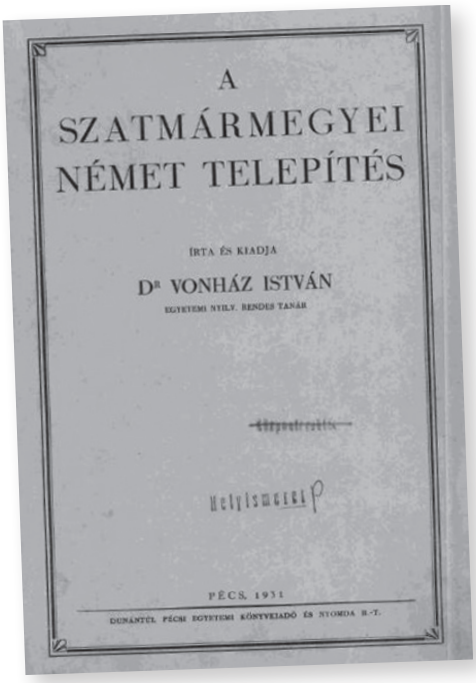
A
SZATMÁRMEGYEI
NÉMET TELEPÍTÉS
ÍRTA ÉS KIADJA
Dr. VONHÁZ ISTVÁN
EGYETEMI NYILV. RENDES TANÁR
PÉCS, 1931
DUNÁNTÚL PÉCSI EGYETEMI KÖNYVKIADÓ ÉS NYOMDA R.-T.

Most, hogy kezembe vehettem Vonház István *A Szatmár vármegyei német telepítés* című rendkívüli jelentőségű monográfiájának harmadik kiadását*, a késő római irodalom jeles alkotója, Terentius Maurus szavai jutnak eszembe: „(Pro captu lectoris) habent sua fata libelli" (A könyveknek is megvan a maguk sorsa – szerk. megj.). Az olvasó emlékezetében valószínűleg csak a mottóként idézett szavak jönnek elő, holott az előtte, zárójelben szereplő rész is igen fontos dologra hívja fel a figyelmet: arra, hogy mi is határozza meg a könyvek sorsát? Pro captu lectoris, azaz az olvasók fejében meglévő képesség, fogadókészség, igény. És hozzátehetjük: egyfelől az alkotó szándéka, a téma iránti elkötelezettsége, másfelől az alkotás utóéletének tovább folytatása, az olvasói igényt felismerő, az új és új kiadásokat finanszírozó mecénások áldozata által.

Elmondhatjuk, hogy Vonház István monográfiája esetében mindhárom tényező szerencsés találkozásáról adhatunk számot:

1. Elsődlegesen az alkotóról, a mezőpetri születésű dr. Vonház István egyetemi tanárról, aki nemzetisége iránti elkötelezettségből, anyanyelve iránti szeretetéből fakadóan kereste fel és megtalálta azt a vidéket – Württenberg –, ahonnan Szatmár megyei ősei kivándoroltak; és írta meg 1914-ben *A szatmármegyei német telepítés* című munkáját, amelyet könyv alakban 1931-ben adott ki, Pécsen. Bevezetőjében utal a kötet megírásának indítékára: „a szatmármegyei német nyelvjárás tanulmányozása indított arra, hogy kutassam azt a területet, ahonnan ezeknek a németeknek az ősei kivándoroltak (…) a Duna és a Bodeni-tó közt fekvő ún. felsősváb területről (Oberschwaben) származnak." Kutatását, történeti/levéltári adatokra támaszkodva kiterjesztette a gróf Károlyi Sándor által letelepített nemzetrész későbbi sorsára, életének alakulására, az általuk élettel és magasabb szintű gazdálkodási kultúrával telített régióra. A monográfia és a tudományos igénnyel és alapossággal összeállított igen részletes okmánytár a szatmári svábok néven önállósult, identitását mindmáig híven őrző közösség életsorsának hű tükre lett, alapvetően meghatározta a szatmári svábok nemzettudatának továbbélését.

2. Évtizedek múltán Vonház István kötete kevesek tulajdona, könyvritkaság lett. Ezt kívánta pótolni/orvosolni az ugyancsak mezőpetri születésű, de már a németországi Bubesheim plébánosaként szolgáló Merli Rudolf, amikor 1997-ben, a nagy elől iránti tisztelet és megbecsülés, az őseihez való ragaszkodás jeleként, magánkiadásban, változatlan formában megjelentette a monográfiát. Nem hallgathatunk arról, hogy míg az első kiadás egy fejlődőben levő, nyelvét és hagyományait híven őrző közösségnek és közönségről szólt, a hasonmás kiadás egy sorsában megtöretett – háborúk és deportálások által megtizedelt, a hatvanas évektől kezdődött kivándorlásoktól vészesen megapasztott –, az időközben bekövetkezett nyelvváltás révén többségében ungardeutschcsá vált közösség lelki megerősítését kívánta szolgálni, eredettudatát erősíteni, a hagyományait élni, tudatosítani az itt maradottakban s azokban is, akik repatriálás címén elhagyták szülőföldjüket, visszatértek az őket kibocsátó őshazába, ahol, maguk és utódaik Stefan Koch tanító fordításában ismerkedhetnek mindazzal, olvashatnak mindarról, amit maguk mögött hagytak.

3. Vonház István könyve sorsának újabb állomása a harmadik kiadás, amely újabb mecénás anyagi áldozatának köszönhetően a könyvespolcunkra kerülhet. Kiadóját, a Nagykárolyban született Blaskó Istvánt, a nagybányai Electro Sistem Kft. igazgató-tulajdonosát kettős indíték vezérelte. Egyfelől,

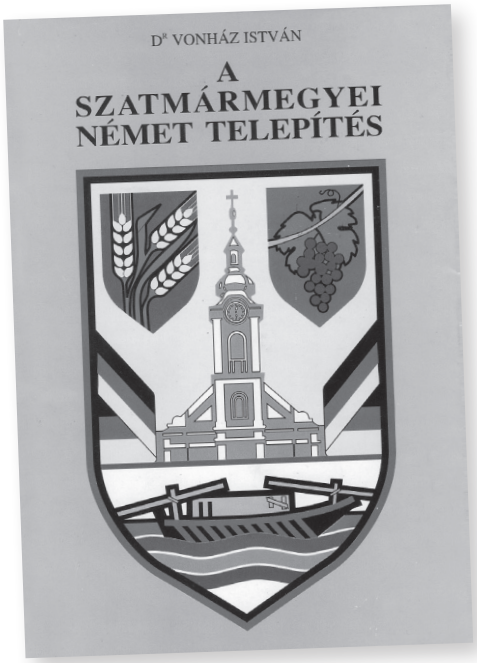

az édesanyja emléke iránti tisztelet, a svábsághoz fűződő családi, származásbeli kötelék. A mérki születésű Mézinger Erzsébet nagykárolyi lakosként, 19 éves korában, a malenkij robotra elhurcoltak sorában három évig szenvedett szovjet munkatáborokban. Az érzelmi kötődés, e sokat szenvedett nemzetiség iránti tisztelet mellett adott volt egy újabb indíték: az üzletfelekkel, az ismeretségi körben lévőkkel – különösképpen a románokkal (és nem csak velük!) – folytatott beszélgetések során azt tapasztalta, hogy ez irányú tudásuk igen hiányos, sok esetben a nullával egyenlő. Ezért határozta el, hogy a Vonház István által írt kötet történeti anyagát egybefűzve mindkét nyelven közreadja.

A kiadás előszava hangsúlyozza, hogy „a Szatmár megyei sváb falvak élő példája Románia sokszínű kulturális örökségének. (…) A svábok gazdag hagyományvilága, népszokásai, munkaszelleme, rendezett és pontos életvitele, hatékony gazdálkodásukat biztosító találékonysága messze vidékre eljuttatta hírnevüket, azon közösségét, amely sokrétű virágzó térséget alakított ki észak–nyugat Erdélyben. (…) A kötet kommunikációs eszköz, mely útján megismerhetjük és megtanulhatjuk tisztelni mindazt, ami egy értékes kulturális örökséget képvisel és képviselt az idők folyamán.”

A mostani kötet – könyvterv és tördelés: Pinter Visual – tartalmában kevesebb és több is annál, amit az előző kiadásokban olvashattunk. Mitől kevesebb? Attól, hogy elmaradt belőle a Vonház István által összeállított Okmánytár – a letelepítésekkel kapcsolatos 197 levél és dokumentum, valamint a Családi névtár –, amely felbecsülhetetlen segítség a későbbi helytörténeti és családfa–kutatóknak. Mitől több? Ama szándék megvalósításától, hogy – Csákay Zoltán fordításában – közreadja, a román olvasók és történészek számára hozzáférhetővé tegye, megelevenítse azt a „sokszínű kulturális örökséget”, amivel a szatmári svábok járultak/járulnak hozzá a régió, Erdély és Románia mai szellemi arculatához. Remélni szeretnénk, hogy e fölvállalt szolgálat révén ráléphetünk arra az ösvényre, amelyet Németh László aforizmává nemesedett gondolata jelölt ki a szomszédos népek – „tejtestvérek” – sorsközössége kiteljesítésére: „a megismerés: megértés; a megértés: szeretet”.

A mai, sok szempontból értékvesztő, szellemi és erkölcsi válságban levő korban különösen fontos, hogy ne feledjük gyökereinket; a nacionalizmus fel-felizző árama ellenében a közös sors elfogadásával és egymás tiszteletében, közösen – egymás mellett és nem egymás ellenében! – vállaljuk fel, semmiképp se feledjük azt, ami a mienk; tiszteljük és kölcsönösen becsüljük azt, ami másé. Ebben segíti a ma élőket és az utánunk jövőket is ez a kötet. Hinni szeretnénk, hisszük, hogy az elvetett mag jó talajba hull!

Gróf Károlyi Sándor nem csupán népességfogyást állított meg, hanem új kultúrát honosított meg, új perspektívát nyitott Szatmár vármegye gazdagsági fejlődőse előtt.

A kötetből megismerhető történelmi folyamat évtizedeket ölel át. Gróf Károlyi Sándor nem csupán egy háborúk, járványok okozta/előidézte népességfogyást állított meg, hanem, azzal egy időben, egy új kultúrát honosított meg, új perspektívát nyitott Szatmár vármegye gazdagsági fejlődőse előtt. Vonház István az oknyomozó történész alaposságával rajzolja meg a 18. századot átfogó folyamatot, annak egymásra épülő, egymást kiegészítő szakaszait, közösséget és embert próbáló eseményeit. Szemünk előtt tárul fel Krasznabéltek, Kaplony, Erdőd, Mezőpetri, Nagykároly… betelepítésének folyamata, a helységek arculatának változása, gazdagodása. A folytatás – mint tóba dobott kő nyomán támadó hullámgyűrűk terjedése

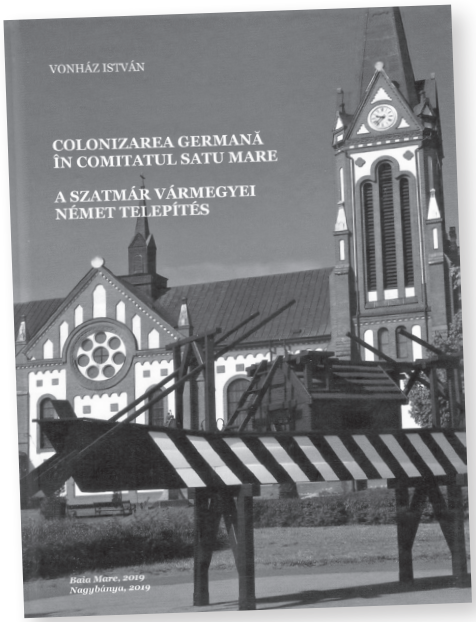

– új s új helységeket ölel fel: Krasznaterebes, Mezőpetri, Királydaróc, Túrterebes… Szólnunk kell, említést kell tennünk a kötetben olvasható azon helységekről is, amelyek – Krasznasándorfalu, Szokond, Alsóhomoród, Színfalu, Barlafalu… – sváb lakossága szinte teljességgel kivándorolt, visszatért az őshazába. De mindenik helységben ott maradt az építészeti örökség – sajátos beosztású sváb házak, tágas csűrök, templomok –, amely a letűnt időkre utal. Joggal merül fel bennünk a kérdés: a gazdasági, szellemi elszegényedés folyamata ugyan hova vezet? A veszteség nemcsak a lélekszámában apadó falvaké, hanem mindannyiunké, akik e tájat szülőföldünknek tekintjük. Közös érdekünk, hogy a múlt tanulságaiból – életakaratából, küzdőszelleméből, hagyományaiból, gazdálkodási kultúrájából, tárgyi és szellemi örökségéből – együtt és külön–külön is, erőt és biztatást nyerjünk jövőnk építéséhez!

A kötet értékét növeli, hogy a sváb falvak történelmi, építészeti, néprajzi vonatkozású örökséget hivatott szemléltetni, érzékeltetni. Dr. Vonház István alkotását tehát újra kézbe vehetünk, mert az igaz értékeket nem fedheti, nem takarhatja el a feledés homálya. Szükségünk van rá! Önismeretünknek, önmagunk megőrzésének tartozunk azzal, hogy múltunkat ismerjük. E kötet is újabb jelképes tégla e spirituális építkezés, megmaradás bástyatornyában.

*Vonház István: *Colonizarea germană în comitatul Satu Mare – A Szatmár vármegyei német telepítés*. Publicat de Ștefan Blaskó. Kiadva Blaskó István által. Baia Mare – Nagybánya, 2019.

Gaal György

Irodalmi antológia Kolozsvárról

...2000-ben alig-alig bíztam benne, hogy a következő században is lesznek magyar írónemzedékek, akik a város tájait versbe szedik, s akik a város múltjába vezetnek el műveikkel.

Közel húsz éve, 2000 októberének közepén az EME és az EMKE tudományos ülésszakot szervezett az ezredforduló alkalmából Kolozsvár 1000 esztendős múltjáról. Erre a konferenciára állítottam össze a *Kolozsvár a magyar szépirodalomban* című tanulmányomat, melyben a fejedelemség korától kiindulva az ezredvégig több mint hatvan szerző Kolozsvárról írt verses, prózai vagy színpadi alkotását vettem számba. Csak az elhunyt szerzőkkel foglalkoztam. A legfiatalabb közülük az 1935-ben született Palocsay Zsigmond volt. Felsoroltam még tizenkét élő szerzőt, akinek ilyen tárgyú írását ismertem. Akkor megállapítottam: „Kolozsvárt a nagy múltú iskolákon kívül leginkább egy-két templom, főtere, a Sétatér, a Házsongárdi temető és a Szamos képviseli. Környékéről a Hója és a Házsongárd vált emlékezetessé." Nem sokkal később, 2002-ben egy sorozatba illeszkedő antológia is megjelent *111 vers Kolozsvárról* címmel (válogatta Katona Éva és Veress Erzsébet) a Kriterion Könyvkiadó gondozásában. Ebben 29, huszadik századi költő verse szerepel Áprily Lajostól Orbán János Dénesig.

A 2019-es Kolozsvári Magyar Napok alkalmával egy újabb antológia jelent meg Kolozsvár-témájú írásokkal Balázs Imre József és Daray Erzsébet szerkesztésében, a Jelenkor Kiadó gondozásában, címe *Kolozs város* (!). Ebben csak élő íróknak a városra vonatkozó verses és prózai alkotásai, illetve azok részletei láttak nyomdafestéket.

Megvallom, 2000-ben alig-alig bíztam benne, hogy a következő században is lesznek magyar írónemzedékek, akik a város tájait versbe szedik, s lesznek olyan írók is, akik a város múltjába vezetnek el műveikkel. Most úgy tűnik: csalódtam. Legalábbis erre utal ez a kötet.

A szerkesztők rövid bevezetője után 30 szerző 74 alkotását olvashatjuk. Közülük 14-en verssel, 13-an prózával, 3-an pedig verssel és prózával is szerepelnek. A szerzők közül 13 született Kolozsvárt, közülük 5-ön már elvándoroltak. Magyarországon született 4, közülük egy Budapesten. Egy szerző, Térey János (1970–2019) nem érte meg a kötet megjelenését. A szerkesztők a szerzőket születési évük szerint iktatták az antológiába: a legidősebbek 1936-ban születtek, a legfiatalabb1992-ben. Az 1930-as éveket hárman, az 1940-es éveket ketten, az 1950-es éveket hatan, az 1960-es éveket hárman, az 1970-es éveket kilencen, az 1980-as éveket hatan képviselik, az 1990-es évekből egy költő szerepel. Ez a csoportosítás arra utal, hogy eleve a fiatalabb nemzedék bemutatására helyezték a hangsúlyt. Az 1970 után születettek vannak többségben. Ők azok, akik már alig-alig éltek a kommunizmus idején, nekik az legfeljebb gyermekkor vagy történelem.

A legtöbb esetben a művek beválogatása a város említésének, vagy helynevei felsorolásának köszönhető. Nyilván most is a Főtér, a Szent Mihály-templom, a Mátyás-szobor, a Bánffy-palota, a Farkas utca és református temploma, az Óvár és a Karolina tér, a Mátyás-szülőház, a Deák Ferenc utca, a Magyar utca, a Jókai utca, a Széchenyi tér, a Rákóczi út, a Donát-szobor, a Virág utca, a Wesselényi utca, a (nemzeti) színház, a (román) opera, a Házsongárdi temető, a Kálvária, a Szamos a leggyakoribb tájékozódási pont. És persze az állomásra vivő utca, amelyben a Marianum, mint a bölcsészkar (filológia) székhelye is feltűnik: ezzel azonban gond adódik, mert valahogy nem gyökerezett meg a kolozsváriakban a leginkább illő magyar neve, a Ferenc József út, így aztán inkább a Horea út szerepel, de még a Horthy Miklóssal kapcsolatos elnevezése is felbukkan. Szomorúan tapasztaljuk azonban, hogy bármennyire igyekszünk használni a régi magyar elnevezéseket, a fiatalabb (főleg nem itt született)

nemzedék a mai hivatalos elnevezést szedi versbe. Fadrusz János utca helyett Eminescu, Heltai helyett Cipariu, Teleki helyett Einstein, Jókai helyett Napoca olvasható.

A mai írók elődeiknél sokkal tágabb körben mozognak, nem csak addig, amíg a főtéri templom tornya ellátszik – idézi az előszó Vida Gábort. Szó esik a Békásról, a CFR-stadionról, a Cimbalom utcáról, a Csillaghegyről, az ecsetgyárról, a Garibaldi hídról, a Györgyfalvi, a Hajnal és Monostor negyedről, Hídelvéről, az Írisz-telepről, a Kerekdombról, a Kétvízközről, a Kölesföldről, a Tóközről, az ószerről – s még hosszasan folytathatnánk a sort.

A szerzők nagy részének az ifjúságot, a diákéveket jelenti a város. S ennek emlékei az idők folyamán egyre inkább megszépülnek. Az idősebb nemzedék – ha nem éppen meghurcoltatásáról ír – azt a városképet élteti magában, amely diákkorában rögzült benne, s ha az élet elsodorja, akkor visszatérve, megdöbbenve látja: ez nem az én Kolozsvárom. Aki folyamatosan benne él, az kevésbé érzékeli a történéseket, nem lepődik meg a tényeken.

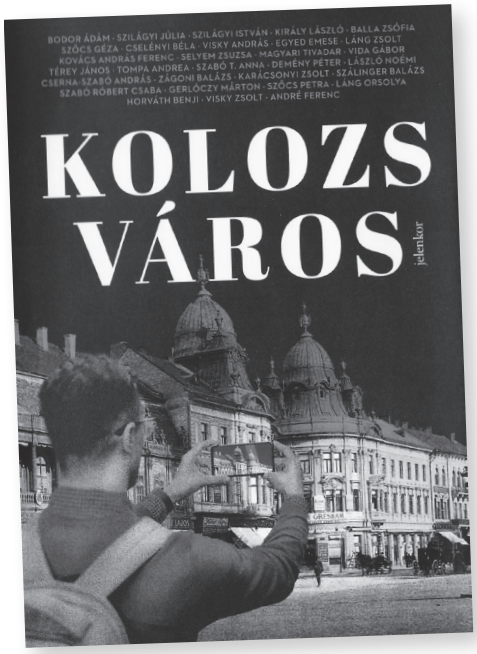

Balla Zsófia visszatérőként így látja a jelent: „Övék a város. / A lógó kábelek, / a külvárosok szutykos és romos / – egykor virágzó, kertes – házai /... Ez itt mind, mind új szerzemény / egy régi város elpiszkolt goblenén. / Mind az övék! Így az övék.” Aztán a következtetés: „Még élek, de már nem enyém. / Hangja sürget: fiatal, idegen. / Homokóráján újrakezd a vég, / pereg Kolozsvár arcon, ingeken. /...Már nem remélek új fordulatot. / Mert visszatérni lehetetlen: / alábukás, új emigráció.” (*Kolozsvár*) Egy másik versben arra utal, hogy mi, magyarok „Átmegyünk illusztrációba. / Csak úgy vagyunk. Úgy évelünk, / mint bútorok egy régi házban, kertben, / fásszínben, kiaszottan, kirágva, csupa / érték.” A debreceni születésű Térey János így fogalmaz: „Kolozsvár egyik végletből a másikba esik, gondoltam, amikor sokadjára láttam. Húsz éve vesztes város volt, mindene érdes, elhasznált és tisztátalan. Mi köt ide bárkit a megszokáson kívül, kérdezte anyám...” Egy kis körszemle után így összegez: „Leszámítva tehát lakótelepeit, az iparát meg a szapora ortodox betonkupoláit, tökéletesen magyar arculatú és magyarul már csak elvétve beszélő város. Csakhogy mindezt többé nem lehet leszámítani.” (*Káli holtak*) László Noémi pedig ilyennek sejti a jövőt: „harminc év múlva, átutazó bajnok, / megállsz a bronzszobor talapzatánál, / a repedésben ugyanott a pitypang, / és nincs torony, és nem zúgnak harangok.” (*Harminc év múlva*) A legfiatalabb költő, André Ferenc sem az illúziókban él. A Kolozsvárra emlékeztető „*klórosvár*” című verse így indul: „szép város kolozsvár, / jöjj ide ha drogoznál...”, arrébb: „kolozsvár egy vad kötés” /... „a főtér szanaszét kent ondó, / szétfröccsen a fellegvár...” Másik versét így kezdi: „látod, itt ez a város, azt hazudják róla, / hogy szép, így próbáljuk megszeretni...”. Arrébb megállapítja: „ebben / a városban rég nem a hó hull, / csak házakról a régi homlokzatok.” (*vakondtúrás*)

Néhányan a városhoz fűződő meghurcoltatásukra emlékeznek. A három legidősebb szerző emlékezetében az ifjúság megszépült pillanatai keverednek a nehéz időkkel. Szilágyi Júlia gyermekkora az 1940-es évek elejéhez kötődik, amikor a legtöbb férfi a háborúban volt, s édesanyja állást keresett. Nyomorogtak, bár ő inkább az udvari játékra emlékszik. Bodor Ádám Balla Zsófia kérdéseire válaszolva idézi fel a Majális utca villanegyedét, ahova gyermekkora kötődik, majd az ugyanott kialakított Securitate-börtönt, ahol kivizsgálása folyt, aminek eredményeként három év politikai börtönre ítélték. Szilágyi István már humorosan ír arról, ahogyan 1958-ban, az egyetemi felvételihez bizonyítania kellett édesapja „munkás származását”. Nem különben szórakoztató a kolozsvári tanonciskolai élet bemutatása, s az, ahogyan a Bocskai (akkor Malinovszkij) tér szovjet hősi emlékművét megvilágító reflektorokat vizeletükkel kioltják a diákok – éppen karácsony éjjelén. Ide sorolható Király László *Cédula* című verse is: egy primitív rendőr vagy szekus 1966 tavaszán írt fiktív-humoros jelentése arról, hogyan töltötték az éjszakát szálláshelyükön, egy manzárdszobában a magyar szakos egyetemi hallgatók, Király mellett Farkas Árpád, Vári Attila, Czegő Zoltán és Molnos Lajos „elvtársak”. Azokat a szomorú időket idézi fel Szőcs Géza is, amikor „Egy novemberi éjszakán, házkutatástól tartva, a / folyóba dobtam egy magnószalagot.” (*Kolozsvári horror*)

A három legidősebb szerző emlékezetében az ifjúság megszépült pillanatai keverednek a nehéz időkkel.

Szívesebben olvasunk a várossal kapcsolatos szép emlékekről. Szőcs Géza a Ferenc József úti bérházhoz kötődő gyermekkorát idézi fel. Akkori látásszögéből ír a Főtérről és néhány utcáról Cselényi Béla. Egyed Emese inkább a város környékén találja meg kedvelt helyeit. Ő még hiszi, „hogy jó az isten jót ad”, s „Kolozsvárt mondtál jó kimondani / ha elmentél kimondja valaki / helyetted a toronyból...” (*Száz sor magány*) Kovács András Ferencet a *Téli Kolozsvár* ragadja meg: „Mint drágakő, kárpáti ritka ásvány: / Csillog, ragyog, havakban áll a város! / (Hó-csönd honol ma tornyain s a bástyán.)” A vers végén megállapítja: „Sosem felejti tán, ki elmegy innét: / Hogy tündököl telente szét a város!” Ugyancsak ő írja a *Kolozsvári ősz*ről a Hójával kapcsolatban: „Mind messzebbről felelget / a hegy-völgy lágy Echója: / nem röppen önfeledten / szívünk vidám hajója! / Vitorlás fellegekkel / lassan magasba süllyed / gyermekkorunk hajója...” Vida Gábor ír talán a legelismerőbben a városról: „Kolozsvár lenyűgöző város...”, majd „Jártam akkor már mindenféle templomokban, Aradon és Szebenben, a brassói Fekete templomban is, de hát a Szent Mihály-templomhoz fogható Erdélyben nincs, ma is nehezen tudok úgy elmenni mellette, hogy ne ülnék be pár percre, itt van számomra a világ közepe, pedig nem vagyok katolikus, a vallásról is azt gondolom, amit az apám.” (*Egy dadogás története*) Talán a legnosztalgikusabb sorokat Szabó T. Anna verseiben olvashatjuk a városról: „Nyolc évig őrzött két gótikus angyal, / a főtéri s a Farkas utcai, / de hatalmukat nem tudtam még akkor, / mentem tanulni, mentem játszani.” (*Szent Mihály templom előtt, hétévesen*) A város személyekhez is kötődik nála, mindenekelőtt a neki utat mutató – mi tudjuk: nyelvészprofesszor

A Hunyadi tér a Nemzeti Színháztól a Bocskai téren álló ortodox katedrális felé nézve.
Forrás: Fortepan/Lajtai László

– nagyapjához, aki csikorgó fagyban is az erdőt járta. A jó doktor bácsi, aki forró lázból gyógyítja meg (Lőwy Károly), és a nyelveket tanító, de annál sokkal többet adó Lőwy Maya néni is szép verset kap.

Az 1980-as évek gyermekkora, iskolai élete tükröződik több versben. László Noémi úgy emlékszik rá, mint amikor „Madzagra fűzött kulccsal a nyakunkban / mászkáltunk épülő lakónegyed / betonvázai alján, // lánctalpas, sárga munkagépek, vadkék / teherautók, nyerspiros traktorok / között", s amikor azt kellett tetetni: „szeretjük hazánkat, Romániát, a Pártot, / annak Főtitkárát és nyakkendőnk / selymét." Ez az a kor, amikor Demény Péternek és osztálytársainak kötelező gyári gyakorlaton meg őszi almaszedésen kellett idejét lopnia. Szőcs Petra e korszak ikertelefon-beszélgetéseit idézi fel és egy költözés emlékét, amikor a múlt rendszer számos kegytárgya szeméttévált.

A legfiatalabbak már a mai valósághoz kötődnek. Nekik természetes a „Panorámaterasz a város fölött", ahol italt lehet kortyolni (Láng Orsolya), a Tranzit ház és az Insomnia, ahol jól lehet mulatni (Horvát Benji), vagy a buszmegálló a Memón (Visky Zsolt). Az utóbbinál csak magyarázattal értjük meg, hogy a Memorandumului (Unió) utcáról van szó.

Külön színfoltot képviselnek azok az elbeszélések és regényrészletek, amelyek Kolozsvár múltjának egy-egy szakaszába vezetnek el. Ezek szerzői vélhetően előtanulmányokat folytattak, várostörténeti munkákat olvastak. Jó, hogy ezekből is válogattak a szerkesztők, még ha egyik-másik írásban melléfognak is a szerzők. De hát a szépíró megengedhet magának egy-egy múltbeli kalandot. Szőcs Géza a Hintz-ház történetét idézi fel. Visky András a Szent Mihály-templom sekrestyekapujáról és építtető plébánosáról ír igen szakszerű példázatot. Tompa Andrea regényei a millenniumtól a hóstáti világ felszámolásáig vezetnek. Cserna-Szabó András regénye a második világháború éveit, a bombázásokat idézi. Zágoni Balázs kolozsvári meséi közül a Biasini Kajetán és az egykori közúti vasút emlékét megörökítőket vették fel a kötetbe, Gerlóczy Márton regényrészlete valamikor a múlt századforduló táján játszódik.

Még egy érdekes színfoltot kell megemlítenünk. A két Visky, András és Zsolt biblikus hangvételét. Zsoltárt és imákat írnak. Ez a kenetteljes hang a kötet lapjain megfér a fiatalabb költők néha szabados kifejezéseivel.

Az említetteken kívül Láng Zsolt, Selyem Zsuzsa, Magyari Tivadar, Szabó Róbert Csaba prózával, Karácsonyi Zsolt és Szálinger Balázs verssel szerepel az antológiában.

A kötetnek külön érdekessége, hogy 42 térképszelvény illusztrálja. Ezek 1686 és 2019 között keletkeztek. Néhány a város környékét mutatja be, de érdekesebbek a telekkönyvi térképek, amelyek a város utcáit, telkeit, sőt az azokon fekvő épületek alaprajzát is rögzítik. A régebbiek latin és német, az újabbak magyar, a legújabbak pedig magyar és román vagy csak román feliratúak. Az utcanevek változásait is nyomon lehet követni rajtuk. A szerkesztők lehetőleg olyan szelvényeket helyeztek a szöveg mellé, ahol a szövegben említett utca, tájegység látható, s abból a térképből emelték ki a részletet, amelyik korban a legmegfelelőbb. A térképeket Bartos-Elekes Zsombor válogatta, s a kötet végén az ő összefoglalása olvasható a várost ábrázoló térképek történetéről, elérhetőségéről. A könyvet térképjegyzék és a *Helynevek mutatója* egészíti ki. Ez utóbbi három oszlopot képez. Az első a szövegben felbukkanó alakot hozza, a második a magyarázatot, illetve pontosítást (névváltozatok az idők folyamán, hol is található az a hely), a harmadik oszlop a mai hivatalos (román) nevet közli. Még az írások forráshelyeinek a címjegyzékét is megtaláljuk.

A kötetet 42 térképszelvény illusztrálja. Ezek 1686 és 2019 között keletkeztek. Néhány a város környékét mutatja be, de érdekesebbek a telekkönyvi térképek.

A szerkesztők mondhatni teljes körképet nyújtanak a 20. és 21. század határán élő írók Kolozsvár-élményeiről. Nyilván nem törekedhettek valamennyi szóba jövő szerző felvételére. Ha csak a *111 vers Kolozsvárról* című antológiával összevetjük a kötetet, négy olyan költő is felbukkan, akit kihagytak. Bizonyára a terjedelmi kötöttségek is közrejátszottak ebben. Felmerül azonban egy – véleményünk szerint – eléggé vitatható megoldásuk: a címadás. A címlapon a kiadón kívül csak ennyi olvasható: *KOLOZS / VÁROS / Irodalmi kalauz*. A könyveket rendszerint a címlap alapján veszik fel különböző jegyzékekbe, könyvtári katalógusokba. Így annak, aki nem tud belelapozni a kiadványba, félrevezető lehet a cím: ilyen elnevezésű várost ma nem talál. Igaz, hogy 1919-ig a közeli Kolozs bányavárosi rangot viselt, de erről már mindenki megfeledkezett. Kolozsvár esetében sokáig csak az 1907-ben Bartók Bélától lejegyzett népdal, a *Kolozsváros olyan város…* kezdő sorában fordult elő ez a névalak, ott is azért, hogy a következő sor szótagszámával egyeztethető legyen (a kapuja kilenc záros). Legutóbb egy, a középkori Kolozsvárt bemutató, kisiskolásoknak szánt szép kötet címlapján bukkant fel ugyanez az alak: *Kolozsváros. Milyen város?*, de ott az alcím rögtön eligazít. Mikor már egy felnőtt olvasóknak szánt, igényes irodalmi kalauz is címlapjára írja ezt a névalakot, fennáll a veszélye annak, hogy névvariánsként elterjedhet. Én jobban örvendenék, ha megmaradna az 1367 óta használt *Kolozsvár* alak.

KOLOZS VÁROS. Irodalmi kalauz. [A kötetet összeállította és szerkesztette Balázs Imre József és Daray Erzsébet.] Jelenkor [Kiadó, Budapest, 2019.] 328 p.

Gaál Sándor, Kovács Sarolta,
Kovács Szabolcs, Székely Boróka

Tanító a Mezőség kapujában: Kádár Márton

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma a 2016/2017-es tanévben indította *Hétköznapi hőseink – írjunk történelmet!* elnevezésű kezdeményezését. Ennek lényege, hogy iskolások saját szülőfalujukból mutassanak be olyan embereket, akik bár nem kerültek reflektorfénybe, szélesebb körben nem kerültek az érdeklődés középpontjába, de munkájuk révén sokat tettek a helyi közösségekért, és rendkívüli képességeikről, kiemelkedő tulajdonságaikról, átlagon felüli jellemvonásukról tettek tanúbizonyságot.

A projekt erdélyi lebonyolítója az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, ezen belül a Közép-Erdélyi Magyar Művelődési Intézet, résztvevői romániai magyar iskolás csapatok. Új, *Hétköznapi hőseink* című sorozatában a *Művelődés* szerkesztősége a kezdeményezés során eddig született, helytörténeti adalékokat is tartalmazó dolgozatok szerkesztett, esetenként tömörített változatát teszi közzé.

Számos nemzet büszkélkedhet híres íróival, költőivel, tudósaival, művészeivel, történelmi hőseivel, politikusaival, akik örök érvényű műveket, tárgyi emlékeket hagytak maguk után, mint például Petőfi, Eminescu, Shakespeare, Kossuth, Bălcescu, Einstein, Newton, Bolyai, Fadrusz, Madách, Brâncuși, akik az emberiség kultúrkincsévé váltak. Ezek a személyiségek az egész emberiséghez tartozó híresség, akiket ismernek szerte a nagyvilágban, hiszen a világörökség számára alkottak maradandó értékeket. Nagyon sok intézmény, település ragaszkodik e híresség nevének viseléséhez.

Kádár Márton (1894–1953)

Több okból eredően sokan viszont az ismeretlenségben maradtak, rájuk nem jutott annyi figyelem, és már-már feledésbe merültek. A kisebb, a nagyvilág figyelmétől félrébb eső helységekben élőkről van szó, akik valóban feledésbe merülnek, ha nem „fedezik fel” őket a mai tudók.

Erre a sorsra jutott volna a mezőpaniti születésű Kádár Márton (1894–1953) is, az egykori tanító, iskolaigazgató, tanfelügyelő, a helyi férfidalárda létrehozója is, ha mi nem elevenítenénk fel emlékét. Legalább így tudjanak arról a népnevelőről a Mezőség Kapujában, Mezőpanitban, aki mint hazatért első diplomás kántortanító vállalta a nem könnyű feladatot. Megérdemli, hogy emléket állítsunk annak az embernek, aki a szülőföld szerelmeseként tért vissza az övéihez, a mezőpanitiakhoz, tudást, tudományt terjeszteni, hitet oltani Istenbe és a jövőbe. Visszatért a gyökereihez a hagyományt megtartani, életével példát mutatni, tevékenységével maradandót hagyni maga után, mint tanító, férj és családapa, népnevelő és példás gazdálkodó. A mezőpaniti nép sorából nőtt ki ez a szülőfalujához ragaszkodó, ahhoz hűséges kántortanító, népnevelő. Az oktató-nevelő munka komoly alapjait rakta le a jövő nemzedékei számára. Számos szegény sorsú, de tehetséges gyermeket ösztönzött a tanulásra abban az időben, amikor nehéz volt tanulni, a háború, illetve az anyagi gondok miatt. A falu lakóiba beoltotta a szülőföldhöz ragaszkodást.

A szülőfalu

Mezőpanit község a Maros folyó jobb partján terül el. Felszíne változatos, az Erdélyi-Fennsík dombjai elegyednek a Maros folyó völgyének domborzatával. A községet öt település alkotja. A községközpont Mezőpanit, területi elhelyezkedése előnyös, hiszen alig 12 kilométer távolságra fekszik Marosvásárhelytől.

A mezőpaniti férfidalárda Kádár Márton idején

Mezőpanittól nem messze fekszik a községet alkotó többi település: Csittszentiván (6 km), Mezőbergenye (6 km), Székelykövesd (5 km), Harcó (2 km).

A község 7230 hektárt magába foglaló közigazgatási területének lakossága 6012 fő, amelyből 3054 férfi és 2958 személy nő. A község 30 kilométeres úthálózatából 9 kilométer aszfaltozott. A község rendelkezik vízvezetékekkel.

Mezőpanit község lakosai egyaránt tevékenykednek az ipar és a mezőgazdaság területén. A településen kevés az ipari jellegű tevékenység, ez főként a községközpontra jellemző. Nagy befektetések nem voltak a községben, a lakosság nagy része pedig a megyeszékhely közelsége miatt Marosvásárhelyen dolgozik.

A falunak már 1332-ben volt temploma, a korabeli források Pambus néven említik, amikoris Johannes nevű papja 4 régi banálist és 2 dénárt fizetett pápai tizedként. Ekkor a falunak már volt temploma. 1431-ben Panijth néven szerepel. Kizárólag székely lakosságú falu volt, amelynek lakói Háromszékről települtek ide. A 16. században lakossága a református hitre tért. Az 1567. évi lajstromban a település 10 kapuval szerepelt.

1954-ben, Mezőpanit területén, pontosabban az Alszegben, Nagy János kútásás közben két rézpénzt talált, amelyek az 1163. január 14-től, 1163. június 19-ig a magyar trónon uralkodó IV. István rézpénze volt. E pénzek a panitiak által kerültek a községbe, akik az ő seregében harcoltak. E leletek arra utalnak, hogy a terület már a középkorban lakott volt.

A község mai lakóinak eredetéről írásos emlék nincs. A hagyomány szerint Háromszékről telepedtek le erre a helyre, amelyet a harcban tanúsított vitézségükért kaptak a székely vitézek.

A községhez tartozó falvak neveit megtaláljuk a feljegyzésekben: 1333-ban Székelykövesd Keowesdh, Harcó Hudzow, Csittszentiván Siván Sanctus Johannes néven, 1442-ben Mezőbergenye Boergenye néven szerepel a forrásokban.

1707-ben a marosvásárhelyi országgyűlésre tartó II. Rákóczi Ferenc áthaladt Mezőpaniton, a hagyomány szerint kíséretével a falu határában megpihent, majd a Szurdokon áthaladva folytatta útját. Ennek emlékére Erdély utolsó fejedelmének Mezőpanit népe szoboravatással állított emléket 2017-ben. Az eseményen részt vett Balogh Zoltán, az emberi erőforrások minisztere és L. Simon László országgyűlési képviselő.

Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc eseményei mély nyomot hagytak a község történelmében. Székelykövesden született Kolosy György szabadságharcos, 1848-as honvédszázados, aki szerepet vállalt Gróf Lamberg Ferenc Fülöp császári és királyi altábornagy megölésében. Napjainkban emlékét a budapesti Kolosy tér őrzi. A Kádár Márton Általános Iskola múzeumában megtalálható Nagy György honvéd kardja.

Az első világháború jelentős véráldozatot követelt Mezőpanit népétől. Az áldozatok névsorát a helyi egyházi levéltára és emléktábla őrzi.

Kádár Márton életútja

Kádár Márton 1894. június 19-én született Mezőpanitban, földműves családban. Tanulmányait szülőfalujában kezdte, majd a nagyenyedi Bethlen Kollégium tanító- és kántorképző intézetben folytatta. 1914. június 27-én a kántortanító oklevelet vette át kitűnő eredménnyel.

A fiatal kántortanítót elsodorta az első világháború vihara, ahonnan hadnagyként szerelt le. Az 1914-es mozgósításkor behívták, tiszti rendfokozatot kapott, valószínűleg szakaszparancsnokként került ki a galíciai harctérre. Mivel a panitiak Marosvásárhelyen

A Kádár Márton Általános Iskola névtáblája

vonultak be, ezért Kádár Márton is a marosvásárhelyi ezredek valamelyikében szolgálhatott. Ezek közül megemlíthetjük a 82-es cs. és kir. gyalogezredet, a 22-es honvéd gyalogezredet, a 23-as vadászezredet, az 5-ös tábori tüzérezredet, valamint az itt létrehozott népfelkelő alakulatokat. Kádár Márton 1915-ben fogságba esett, és a szibériai krasznojarszki fogolytáborba került. Tudását és tehetségét ott is felhasználva, megszervezte a foglyok dalárdáját. 1924-ben a csodával határos módon szabadult a fogságból, és visszatért szülőfalujába. Gazdag népnevelői és oktatói tevékenysége során igyekezett Mezőpanit községét összefogni a közös célok eléréséért egy olyan időszakban, amikor itt is teret hódított az eluralkodó általános gazdasági, politikai válság és a félelem-, bizonytalanságérzet, amely nem kímélte a falvak népeit sem.

Kádár Márton nemcsak tanított, hanem hitet, reményt is öntött az emberekbe a megmaradásért, a gazdasági és szellemi felemelkedésért.

1931-ben házasságot kötött Ferenczi Jolán tanítónővel. Két gyermekük született: Éva és Tibor. Kádár Márton 1927 és 1948 között Mezőpanitban volt kántortanító, iskolaigazgató, körzeti tanfelügyelő. Az 1948-as államosítás, valamint egészségi állapotának romlása pályafutásának a befejezésére késztette. 59 éves korában, 1953. december 17-én hunyt el, a marosvásárhelyi református temetőben helyezték örök nyugalomra.

Kádár Márton tanító, mint a falu szülöttje, a nép sokoldalú nevelője, részt vett Mezőpanit gazdasági, társadalmi, kulturális és politikai életében. Szigorú, következetes, de megértő és meleg lelkű pedagógus volt. Olyan pedagógus, aki a hátrányos helyzetű gyermekekért aggódott, és nemcsak szellemi, hanem anyagi támogatást is adott annak, aki megérdemelte. Mintagazdaságot vezetett, gazdaköri tevékenységet, előadásokat tartott, sőt gazdanapokat szervezett.

Egykori tanítványainak többtucatnyi vallomása hiteles képet nyújt az emberről, a példamutató férjről, az apáról, az oktatóról és a nevelőről, arról az emberről, aki magán- és községi életével, tevékenységével sziklavárat akart építeni, megerősítve az oktató-nevelő munkán keresztül a szülőföld erejébe vetett hitet, beoltva az emberek lelkébe a nemzeti megmaradás tudatát. Említésre méltó Kelemen Hayasi Katalin tanárnő beszélgetése Török Sándor bácsival, amely interjú a tanárnő államvizsga dolgozata témáját képezte. Ebből a beszélgetésből a tanító sok jellemző tulajdonságára találtunk rávilágítást. Sándor bácsi családtagként járt a tanító házához tanulni, hogy szolgaság mellett vizsgázhasson 7. osztály végén.

Alább néhány szemelvényt közlünk a Gál Sikó Edit által Kádár Márton volt tanítványaitól 2003-ban gyűjtött vallomásokból. Gál Sikó Edit dédapja, Kádár Ferenc édestestvére volt a tanítónak.

Életútjának indulásáról: „Kádár Márton apja arra törekedett, hogy a fiait taníttassa. Ritka vót az a család, ahol két tanító is legyen (ti. Kádár Márton és Kádár István)."

„Vót tudás utáni vágy. Azért adta bé fiait taníttatni, me' tudta, hagy mit jelent egy tanító s egy olyan, amelyik fogja az ekét. A fiait így rendezte, taníttatta kántortanítónak." (Török Sándor, sz. 1914)

Fogságról: „Az első világháborúból mint a hadnagy szerelt le, s fogoly is vót. Fogságba került fiatalan att is mind úgy megvót neki a tudása, att is dalárdát szerveztek a fogságba." (Török Sándor, sz. 1914)

Családjáról: „A felesége nem paniti vót, tanító vót az is. Vót egy fia, Tibi és egy leánya, Éva." (Sikó Piroska, sz. 1931)

„Felesége áldott jó asszony vót." (Kádár Ilona, sz. 1926)

„Feleségét Jolánka néninek hívták. Szőke asszony volt, s levágva viselte haját. Kedves, csendes volt, szerettük őtet. Első osztályban tanított." (Sikó Gizella, sz. 1925)

Tevékenységéről a gazdálkodásban: „Szerette a gazdálkodást, meg lehetett nézni a kertjét. A népeknek magyarázatt. Tartott összejöveteleket a Gazdakörnek. Magyarázatt a gazdaságról, hogy mit hogy kell, hagy jobban teremjen a főd. Hozatatt már akkó ekéket, vasekét meg szekeret is. Abba járt, hogy a falu első legyen. Váradi Albert és ő is a Gazdanapot szervezte, versenyfejéseket." (Marton János, sz. 1929)

„Arra tanított, hogy a faágakat ne törjük le, me' az úgy fáj a fának, mint az embereknek. Soha nem felejtem e." (Sikó Endre, sz. 1928)

„Atta fe' a gazdaságtani leckéket. Ő megállatt az emberekkel beszélgetni a gazdaságról. Olyan két marhája vót, hagy a faluba anná' külemb tehenek nem vótak." (Sikó József, sz. 1929)

1924-ben Kádár Márton férfidalárdát alapított. 1927-ben átalakította a földműves legények és ifjú házasemberek négyszólamú dalárdájává. 1931. szeptember 3. és 6. között Marosvásárhelyen rendezett ipari és mezőgazdasági kiállítás alkalmából szervezett hangversenyen a mezőpaniti férfi dalárda 1. helyezést ért el, amit úgy értékeltek ki, mint a ,,fegyelmezettségével és szép éneklésével a legkitűnőbbet nyújtotta". Ugyanebben az évben országos második díjjal tértek haza Bukarestből.

,,Olyan férfikart alakított össze, hagy Bukarestbe a román nemzeti himnuszt is elénekelték. Itt végezte a munkát testileg, szellemileg, anyagilag. Mindent elkövetett, hogy a falu fejlődjön. Ez vót nekije a célja. A szüreti bált mindig a Dalárda nyitotta meg." (Török Sándor, sz. 1914)

Mangálián, Jászvásáron tanfolyamok alkalmával elsajátította a román nyelvet, hogy népét minden körülmények között segíthesse. Felvállalta a falu gondját-baját háborús körülmények között is, sőt a lelkész nélkül maradt nyájnak is prédikált. Megtanította a falustársait bízni a munkájuk erejében, sőt versenyszellemet nevelt belé jük az állattenyésztés, a földművelés, a gyümölcstermesztés területén, amely megmutatkozott a szomszédos falvakkal megszervezett gazdanapi, kulturális és sportrendezvényeken is.

Tevékenységéről az iskolában: „Aztat tudtam, hagy a román igazgató e'ment, s akkor került ide igazgatónak. Szerette a faluját, s aztán pirongatta is, hagy nem úgy, me' így csináljátok. Sokan még haragudtak, hogy mé' rendelkezik. Élt-halt a falujáért, s aztán mindig jót akart. Aki akart, azt támogatta, hagy menjenek tovább tanulni." (Kádár Ilona, sz. 1926)

„Minden esetre szigorú vót. Aki nem tanolt addig att tartatta, amíg megtanolt. Nem adott négyest, addig ott ülsz, amíg megtanolsz. Nem engedte, hogy

valamelyik tanuló gyenge legyen." (Magyari József, sz. 1936)

„Ha szüleid nem tanítattak meg, tanított ő. Olyan tudományt, mint Kádár Márton senki se tett." (Nagy József, sz. 1936)

„Mindenkinek kihegyezte a ceruzáját." (Újlaki Ágnes, sz. 1924)

„Tanított énekelni, s a verseket is ő osztotta ki. Szigorú vót, de jó lelkű. Engedelmesek vótak a gyermekek is neki. A dalárda 40 férfiból állt, s Kádár Márton vót a karmester." (Mezei Béla, sz. 1931)

„Az meg is vert, ha nem jól viselkedtél. Mennyi jóra tanított minket: becsületre, tisztességre, nemzetiségre is. Az én részemről nem is tudtam elfelejteni, hogy milyen tanításai vótak nekije. Finom tanító vót. Az mikó' adta fel a házi feladatat, ő megmagyarázta a tartalmát akkor köszent: Egészséget!" (Sikó József, sz. 1929)

A hagyományok megélése

Kádár Márton nagyon ragaszkodott szülőfalujának hagyományaihoz, a nemzeti és vallásos ünnepek megtartásához. Nem engedte feledésbe merülni a népszokásokat, a népviseletet, odafigyelt a ruházatra és a hajviseletre. Nagy érdemei közé tarozik a negyventagú férfidalárda megalakítása, amellyel bejárták Marosvásárhelytől Bukarestig a térséget, majd a nagy vegyes énekkar, amelyet Barthos Gábor vett át tőle. Ebből az időszakból származik a mai is féltve őrzött „Fiaim, csak énekeljetek!" felirattal hímzett zászló. Az akkori dalárda hagyományt teremtett a mezőpanitiak körében, mert a ma működő kórus a nagyapákról unokákra szálló éneklés szeretetének köszönhető. A ma 80-as, 90-es éveinkben járó tanítványai a falu apostolának nevezik, akitől csak fegyelmet, rendszeretetet, következetességet, emberi tartást tanultak. A szigorúsága mögött mindig ott volt a szeretet, a megértés és az együvé tartozás. „A magyarságot pártolta, még a ruhája is olyan vót." (Sikó Piroska, sz. 1931) „A magyar viseletet szerette." (Magyari József, sz. 1931) ,,Aki szerette a népit, nem lehetett rossz, szerette, hogy tartsuk meg a régi viseletet." (Sikó Gizella, sz. 1925)

Kádár tanító az a népnevelő volt, aki azt akarta, hogy a falu szellemiekben is gyarapodjon. Előre érezte, hogy ha a falu értelmiségi nélkül marad, ha idegenekre lesz bízva, elbizonytalanodik, az emberek elidegenülnek egymástól, és mindig várják az utasítást, nem bíznak egymásban, ha meg magára marad, akkor nem tudja, hogy mihez kezdjen. Megtanulták tőle, hogy az adott szó az kötelesség, és hogy az embereket munkájuk szerint kell megbecsülni, nem a szép szavuk miatt.

Mezőpanit községe Kádár Márton tanítót az értelmiségiek úttörőjének tekinti, mivel a falu szülöttje, mivel az első visszatért diplomás tanítója, aki igyekezett életével, tevékenységével maradandót alkotni szülőfalujában.

,,Rendes ember vót. Egyenes ember vót. Nem olyan vót, mint egyes tanárak, erre hajlak, arra hajlak." (Zöld Béla, sz. 1925)

„Azokat szerette, akik harcoltak a kultúráért." (Sikó Piroska, sz. 1931)

„Sokan lemondták, me' hirtelen haragudott s hamar békült. Semmi rosszindulat nem vót benne. Jólelkű, áldott népek voltak, a javát akarták minden panitinak." (Kádár Ilona, sz. 1926)

„Ügyes ember vót, szerettük milyen vót, szerette a rendet, olyan katonás vót. Szerette hazáját, népit. Szerette aztat, hogy az ősi viseletet tartsuk meg. Mondatt még arról is, hagy vigyázzunk legyünk hűségesek a hazához." (Sikó Gizella, sz. 1925)

Kádár tanító az a népnevelő volt, aki azt akarta, hogy a falu gyarapodjon.

Haláláról: „Öt évet élt a városba', s pont amikó' meghalt, ott voltam. Agyvérzésben halt meg." (Kádár Ilona, sz. 1926)

Kádár Mártonnal kapcsolatban több tucat interjú található az iskola könyvtárában. Ezeket az iskola névadása alkalmából gyűjtöttek a 2002/2003-as tanév 7. és 8. osztályos tanulói a nagyszüleiktől, rokonaiktól. Ebből is idézünk néhány részletet:

„Kádár Márton igazgató- tanító és Ferenczi Jolán tanító néni voltak az én keresztszüleim. Erőssen kedves, barátságos emberek voltak. Sokat jártak hozzánk főleg keresztapám, mer' engedte, hogy így szólítsam. Mindig megbeszélték a falu gazdasági életét, s mit, hogy kéne másképp csinálni, hogy az emberek gyarapaggyanak. Évával és Tibivel sokat fogócskáztunk." (Bodó Jolán, sz. 1931)

,,Drága Kádár Marci tanító. Mindig székely csizmásan, pedánsan öltözött. Tőlünk is megkövetelte a rendes, tiszta öltözetet. Nagyon szerette faluját, ragaszkodott a hagyományokhoz, sok versenyt, előadást rendezett, szerepeltette a gyerekeket. Panitba' kékre festették a házakat, de édesanyám megmeszelte rózsaszínre. Azt mondta a tanító úr, hogy kifizetem a festéket, csak meszeljék vissza kéke." (Izsák Ilona, sz. 1928)

,,Nagyon szigorú tanító vót, a mogyoróvessző mindig a csizmaszárába vót bédugva. Ha kellett, használta, sokszor 50–60 gyermekkel dogazatt. Megkövetelte a leckét, nem engedett haza, amég nem mondtuk fe'. Katonás ember vót. Sok énekre, szerepre tanított, de még híres vót a dalárdája, a négyszólamú férfi dalárda vitte a hírit Panitnak. A várasig, a szomszédas falukig gyalag vagy szekerekkel mentünk, Bukarestbe pedig vonattal. Első díjakat, zászlót »Fiaim, csak énekeljetek!« felirattal hoztunk haza. Úgy szerettünk énekeli, hogy soha nem hiányaztunk a próbákról. Még ma is fejés, szántás közbe azakat éneklem." (Sikó József Miklós, sz. 1929)

2003. május 18-án iskolánk felvette a Kádár Márton Általános Iskola nevet. A névadó ünnepség időpontja nem volt véletlen, hiszen 1945. május 18-án a mezőpaniti szülők, nagyszülők és gyermekek Anyák napját ünnepeltek a Kádár Márton igazgató-tanító irányításával. Képzeljük magunk elé a szigorú, de jóságos székelycsizmás tanítót, amint idézzük néhány gondolatát az akkori köszöntő beszédéből: „...Az édesanyáknak köszönhetjük azt, hogy részesei lehetünk eme csodálatos gyötrelmesen nehéz, de mégis édesen, forrón lüktető életnek (...) Először akkor válik az anyai szív aggodalmassá, amikor iskolába indul gyermeke. Azután következik a serdülőkor, a gyermeki lélek kuszáltsága, bizalmatlansága, zárkózottsága; majd a felnőttkor, az önálló emberré levés, de a gyermek azért mégis az édesanyjáé életének utolsó pillanatáig."

Évente az iskolanap keretében emléket állítunk egy hétköznapi hősnek, akit a szülőföld iránti hűség éltetett és vezérelt haza a szibériai fogságból.

Könyvészet

Konrád Béla: *Mezőpanit falumonográfia*, Alutus könyvkiadó, Csíkszereda, 1996.
A marosvásárhelyi református egyház levéltári adatai
A mezőpaniti református egyház levéltári adatai
Gál Sikó Edit, Kelemen Hayasi Katalin által szolgáltatott adatok
Deák János, a mezőpaniti Kádár Márton Általános Iskola igazgatója által rendelkezésre bocsátott anyagok
http://panit.ro/hu/mezopanit-polgarmesteri-hivatal/

Irányító és projektvezető: Ráduly Csongor Attila történelemtanár.

Takács Gábor

A Baleár-szigetek varázsa

A turisztikai célpontok kiválasztásánál a Mediterrán-térség igen nagy vonzerővel bír. Mindenekelőtt adottságai miatt kedvelt és keresett turisztikai célpont. A térséget elsősorban kedvező éghajlat, kiváló kulturális kínálat, valamint kitűnően kiépített infrastruktúra jellemzi. Országai: Spanyolország, Franciaország, Olaszország, Görögország, Törökország, Egyiptom, Líbia, Algéria, Marokkó – valamennyien a Földközi-tenger hullámainak simogatását élvezik. Jelen esetben Spanyolországról esik majd szó – pontosabban szigetvilágáról –, arról az Ibériai-félszigeten elterülő államról, melynek lakossága mintegy 39 millió fő, lakosainak többsége pedig néhány nagyobb városban él. Az ország napjainkban már felzárkózott az európai elvárásokhoz. 1986-ban belépett az Európai Unióba, majd 2008-ban súlyos gazdasági válság érte.

A Baleár-szigetek közül Mallorca az Ibériai-félszigettől mintegy 150-200 km távolságra található a Földközi-tengeren.

Terjedelmes és igen változatos szigetvilággal rendelkezik a Földközi-tengeren (a Baleár-szigetek) és az Atlanti-óceánon (a Kanári-szigetcsoport) is. A Baleár-szigetek közül Mallorca az Ibériai-félszigettől mintegy 150-200 km távolságra található a Földközi-tengeren. A Baleár-szigetek közül a legnagyobb mintegy 3600 négyzetkilométer nagyságú. A szigetcsoport rendkívül kedvelt és keresett, különösen művészek, írók körében, a csodálatos vidék, a kellemes éghajlat, de mindenekelőtt az eszményi csend miatt, amely alkotásra késztet. Mallorcát a napfény és a kényelmes strandok szigetének is nevezik, fővárosa Palma, ahol a sziget lakosságának mintegy hatvan százaléka él. A Baleár-szigeteket évi 9-10 millió külföldi turista látogatja meg, lényegében ez Spanyolország egyik leglátogatottabb közössége, a hét autonóm közösség egyike, mely voltaképpen egyetlen tartomány. Menorca a Baleár-szigetek második legnagyobb tagja, amelynek teljes területét az UNESCO 1993-ban bioszféra-rezervátumnak nyilvánította. Lakossága 94 ezer fő, a szigetet a finom homokos strandok és a

Hajón a Földközi-tengeren

Palma főterén

gyakori heves légmozgások, viharok jellemzik – ezért is nevezik a „szelek szigetének” is. A térség harmadik szigete Ibiza, amely egy rendkívül felkapott szórakozóhely. Nagysága a Balatonéval egyezik meg. A fiatalok által igen kedvelt hely, éjszakai élete legendás. Óvárosa 1999 óta az UNESCO Világörökségének része. A Baleár-szigetcsoport következő szigete, amely voltaképpen a legkisebb, a Formentera, 7 ezer főnyi lakossal. Külön érdekessége, hogy strandjain engedélyezett a nudista fürdés (néhány kivétellel). Partjait fehér homok borítja, a tengervíz mélykék, több árnyalatban. A Far de la Mola világítótornyot Jules Verne is több művében megemlíti.

A Kanári-szigetekről is szólnunk kell néhány szót. A Kanári-szigetek csoportja szintén autonóm közösség. Hét nagyobb és több kisebb szigetből áll, és az Atlanti-óceánban található. A Kanári-szigetek vulkanikus eredetű, és az egyik leggazdagabb élővilággal rendelkező hely a világon. Tenerife a legnagyobb sziget, amely gyarmati stílusú építkezéséről híres. 1993-tól az UNESCO védelme alatt áll. La Palma a szigetcsoport északnyugati tagja, amelyen a sűrű erdőknek köszönhetően egységesen zöld minden. Gran Canaria: a Kanári-szigetek névadó tagja, strandjainak hossza több mint 60 km, kiterjedt fenyőerdeit az UNESCO bioszféra-rezervátumnak nyilvánította. Lanzarotte: a legkeletibb sziget, fekete-vöröses talajáról nevezetes, valamint jó boráról. La Gomera: kerekded, kis sziget, amely fekete homokjáról nevezetes. Dombjait szép és gazdag pálmaligetek borítják. Fuerteventura: a szigetcsoport második legnagyobb tagja, a látogató 150 km hosszúságú strandon élvezheti a napsütés és a fürdés örömeit. El Hiero: a délkör szigeteként is emlegetik, itt található Kanári-szigetek első geoparkja.

Miután átfutottuk a szigetvilág listáját, beszéljünk utazásunk valódi célpontjáról: Mallorcáról. Egy kellemes őszi délután indultunk útnak a kolozsvári repülőtérről. Repülőgépünk, a 180 személyt befogadó, kényelmes gép három óra alatt tette meg a nagy távolságot, és 21 órakor már landolt a mallorcai nemzetközi repülőtéren. Szállodánk, a Java Hotel, a Can Pastilla térségben volt, mindössze hét kilométerre a repülőtértől. Kellemes meglepetés ért minket, ugyanis a szálloda ultramodern, szabadtéri úszómedencével ellátott, minden igénynek megfelelő, hatalmas épület volt. Még aznap este, miután elrendezkedtünk, a kíváncsiságtól hajtva rövid sétát tettünk a környéken. Számba vettük a modern szállodákat, melyeket nagy részben a németek és a franciák építettek. Másnap reggel a dús svédasztal után tengerparti sétára indultunk, és felfedeztünk egy elegáns utazási irodát. Megvásároltuk a következő napra a jegyeket a Bahia de Palma nevű hajóútra, a Földközi-tenger partjain, a Magic firmán keresztül. Szállodánktól 10 kilométerre volt a kikötő, Palma városában. Már messziről látni lehetett az árbocerdőt, a rengeteg magánvitorlást, motorcsónakot, kisebb hajókat, és a távolban lehorgonyzott hajóóriásokat. Hajónk, ami kimondottan sétahajózásra volt

A Kanári-szigetek vulkanikus eredetű, és az egyik leggazdagabb élővilággal rendelkező hely a világon.

A kikötőben

tervezve és megépítve, 74 személy befogadására volt alkalmas. A hajó fedélzetén kényelmes berendezés tette kellemessé az eltöltendő időt. A személyzetet egy „bármen", egy néger szakács, néhány pincér és egy-két mindenes képezte (akik a látvány kedvéért felhúzták, majd leengedték a vitorlákat egy adott pillanatban). Az idő gyönyörű volt, egy felhő sem volt látható az égen, enyhe szellő borzolta a vizet, a tenger csendes volt, a nagy hullámok nem dobálták a hajót. Az ebédet a hajón szolgálták föl egy hosszú, téglalap alakú asztalon, svédasztal formájában. A rostonsültet, különböző készítményeket a bárpult mögött elhelyezett nyílt tűzhelyen készítette látványos módon a szakács. Az ebéd ideje alatt a kóla, a vörös spanyol bor ingyenesen volt fogyasztható. Már a beszállásnál feltűnt két csinos, 22-23 éves, elegáns fiatal lány, akik rendkívül visszafogottan, civilizáltan viselkedtek. Egymás társaságában voltak eleinte, majd lassan hozzájuk csatlakozott egy hódoló, majd még egy, és két-három óra elteltével már öt fiatalember holdudvarában sütkéreztek. Külön kis kört képeztek, és rendkívül jól érezték magukat. Az udvarlók egyfolytában ingáztak a kis társaság és a bárpult között kávét, tequilát, bort, pezsgőt szállítva a hölgyeknek, és az egész vidám társaságnak. Kitűnően szórakoztak, harsányan nevetgéltek, örültek az életnek. Körülrajongták a két fiatal lányt, akik szemmel láthatóan jól érezték magukat, elfogadták az udvarlók

A Nicolas-templom homlokzata (Palma)

Háttérben a strand

közeledését. Egy adott pillanatban, amikor a hajó nagyon közel volt a kikötőtől, a két fiatal lány felállt, megállott a kör közepén, és vadul, szenvedélyesen elkezdett csókolózni. Ezzel szavakba foglalták a tényt, hogy: „ezek vagyunk mi". A közelben mindenki lebénult, lefagyott, nem több mint öt percen belül mind az öt udvarlónak nyoma veszett, akik a holdudvart képezték. A két fiatal lány most már kimondottan egymást szórakoztatva, immár az elfogyasztott alkohol hatása alatt, senkivel nem törődve, tovább folytatta erotikus táncprodukcióját, míg a hajó partot ért.

A lányok tánca mellé a jó zene ütemére a báros egy bólemerítő kanállal verte az ütemet a bárpulton. Evvel a kis intermezzóval kaptunk egy ízelítőt a nyugaton rosszul értelmezett szabadságról, egyenjogúságról. Leszállás után a 25-ös kényelmes autóbusszal visszamentünk a Java szállóba, a busz pontosan a szálloda előtt állt meg. Az út maga alig 10 perc volt. A délután folyamán nagy sétát terveztünk mezítláb, a finom, puha homokban, a tengerparton.

A La Seu-katedrális (Palma)

Nem volt szükség a GPS-re, térképre sem, hiszen a város utcái olyan rendezettek voltak, hogy könnyen tájékozódhattunk.

A következő napra Palma fővárosának megtekintését terveztük, melynek nem hivatalosan Palma de Mallorca a neve, a többi hasonló nevű településtől való megkülönböztetés miatt. A bőséges svédasztalos reggeli után autóbusszal rövid idő alatt már a La Seu-katedrális közelében voltunk, és belevetettük magunkat az ismeretlen utcák feltérképezésébe. Nem volt szükség a GPS-re, térképre sem, hiszen a város utcái olyan rendezettek voltak, hogy könnyen tájékozódhattunk. Egy nagyváros, eldugott öbölben elhelyezve. A 2016-os népszámlálás szerint valamivel több mint 400 ezer lakos él itt, igazi modern város, sok teraszos kávéházzal, drága vendéglőkkel, képzőművészeti

A kikötőben

galériákkal. Esténként a város életre kelt, az éjszaka ugyanis megannyi szórakozási lehetőséget tartogat a turisták számára. Nagyon szép, gondozott város, épületei a szecesszió és a modern építkezés jegyeit viselik magukon. A tengerpart mellett él a modern Palma, megannyi luxushotellel. Elsőként a katedrálist néztük meg, pompás, csipkézett tornyaival, mely első pillanatban az Antoni Gaudí által tervezett Sagrada Famíliára emlékeztettek. Lenyűgöző látvány volt már messziről is, de közelről szinte lélegzetelállító. Spanyolország legszebb gótikus templomai közé tartozik. Építése 1230-ban kezdődött, és közel négy évszázadig tartott befejezése. A gótika remeke, uralja az egész magaslatot. A belső teret sajnos nem láthattuk, mert amikor ott jártunk, szigorúan csak csoportosan lehetett bemenni. Hiába próbálkoztuk hozzá csapódni egy-egy csoporthoz, csak a vezető kezében lévő lista alapján lehetett bejutni. Fel is adtuk a harcot, mondván, hogy majd másnap újra megpróbáljuk. Ám akkor sem sikerült. A katedrális múzeumában szép ezüstkészletek mellett érdekes középkori képeket láthattunk. Egy gyönyörű, fába faragott kapu volt az épület bejárata. Nagyon kellemes belső tér fogadott, kényelmes antik bútorokkal. A belső tér is a gótika jegyében fogant, szép boltívek tették impozánssá. A katedrális 121 méteres alagsora rendkívül látványos, úgyszintén a hét kerek ablak, mely voltaképen vitrálium. A legnagyobbik átmérője 12 méter, és 1236 darab színes üvegből áll. A kovácsoltvas baldachin, ami az oltár fölött áll, Antoni Gaudí munkája, utólag volt beépítve. A katalán műépítész erre az épületre is rányomta bélyegét, mint Spanyolország annyi impozáns épületére.

A következő nap napozással, fürdéssel, no meg Can Pastilla megismerésével telt el – általában 26-28 Celsius-fokos volt a hőmérséklet, ami október elején nálunk meglehetősen szokatlan. A térség forgalmát nagyrészt biciklikkel, elektromos és szabványos motorettákkal, elektromos rollerekkel, és különböző járgányokkal tették változatossá, melyek kölcsönzésére több kirendeltségnél volt lehetőség, akár a késő esti órákban is.

Spanyolország legszebb gótikus templomai közé tartozik. Építése 1230-ban kezdődött, és közel négy évszázadig tartott befejezése.

Másnapra újabb városnézést terveztünk Palmába. Most már ismertük a járást, a 25-ös autóbusszal utaztunk, amivel 10 perc alatt a városba jutottunk. Bejártuk a központ utcáit, majd egy autóbuszos városnézés mellett döntöttünk. Emeletes buszt választottunk, melynek nyitott tetőteréből jobban élvezhettük mindazt, amit a város látványa nyújtott nekünk. A több nyelvre beállítható fülhallgató folyamatosan mesélt az utcákról, épületekről, így segített abban, hogy egy egységes képet alkossunk a városról. Ennek a városnézésnek köszönhetően látogathattuk meg a Castell de Bellver kör alakú várt, ami egyedülálló Spanyolországban. A város büszkesége egy magaslaton áll, ahonnan remek kilátás nyílik a városra és a kikötőre. A szerencsés véletlen folytán jutottunk el ide, amikor autóbuszos városnézésünk folytán buszunk jó félórát megállt egy dombtetőn, ahonnan szép rálátás nyílt a kastélyra. Egy gyönyörű, gótikus stílusban épült kastély, a központhoz közel eső dombon. Jelenleg a sziget fő turisztikai látványossága, egyike a kevés kör alakú kastélyoknak. Jelenleg a város történeti múzeuma működik benne. A kastély 1300 és 1311 között épült, eredetileg Mallorca királyainak székhelyeként szolgált. A középkorban erődítményként is működött, majd börtönként is használták hosszú ideig. A kastély kétemeletes, környezete rendkívül szép: sűrű erdő veszi körül, amely még egy Szent Alphonsus Rodrigueznek nevezett kápolnát is „bújtat". A kápolna 1879 és 1885 között épült, az épületet 1976-ban restaurálták, az udvar megannyi kulturális rendezvény színhelye. Az idők során a kastély lett a város szimbóluma. Kimondottan élvezet volt ez a buszozás, amihez hozzájárult a tűző napfény, valamint a kellemesen hűsítő szellő. Ez a másfél órás utazás mindennel felért. A napot egy kellemes vacsorával fejeztük be a Java szálloda éttermében. És ezzel néhány napos utunk véget ért, sajnálattal vettük ezt tudomásul. Miután gépünk landolt a kolozsvári repülőtéren, kissé nehezen álltunk át a 27-28 Celsius-fokos nyári napok melegéből az esős, zord kolozsvári éjszaka hideg légkörébe.

A La Seu-katedrális (Palma)

MIHAIL
EMINESCU
1850-1889